

**IZVEŠTAJ
O ZAPOŠLJAVANJU
I MIGRACIJAMA
MLADIH
U SRBIJI 2010.**

Pregled politika i mera
i preporuke za javno zagovaranje

IZVEŠTAJ
**O ZAPOŠLJAVANJU
I MIGRACIJAMA
MLADIH**
U SRBIJI 2010.

Pregled politika i mera
i preporuke za javno zagovaranje

Građanske inicijative
Beograd, avgust 2010.

Izdavač:
Građanske inicijative, Beograd

Za izdavača:
Miljenko Dereta

Priredili:
Aleksandra Vladislavljević
Bojana Krsmanović
Marko Stojanović
Tanja Azanjac

Podrška ispred Tima za analizu:
Marko Jovanović, Mirjana Glavonjić, Tamara Marković, Nikola Dunjić, Marija Blagojević,
Marija Džepina, Damjan Reh Bogunović, Ivana Terzić i Jelena Radovanović

Dizajn:
Vanja Valenčak i Goran Bjelajac

ISBN: 978-86-7408-043-6

Priprema i štampa:
YuTOP agencija, Novi Sad

Tiraž: 500

Projekat podržao:
Zajednički program za promociju zapošljavanja mladih i upravljanje migracijama

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove donatora.

Predgovor

Izveštaj o zapošljavanju i migracijama mladih u Srbiji 2010. sačinjen je u okviru istoimenog projekta koji se finansira iz Španskog fonda za dostizanje milenijumskih ciljeva razvoja. Izveštaj je deo prve faze projekta koja za cilj ima da se na osnovu pregleda postojećih politika i mera za zapošljavanje mladih, kao i komentara dobijenih u konsultativnom procesu na okruglim stolovima sa različitim grupama aktera, utvrde slabosti i nedostaci zbog kojih su efekti postojećih mera marginalni. Na osnovu ovakvih nalaza u nastavku projekta će biti definisani naredni koraci u kampanji javnog zagovaranja, sa ciljem da se ekonomski položaj mladih unapredi.

Tvrdnje, stavovi i zaključci izneseni u izveštaju, zasnivaju se na zvaničnim podacima ali i komentarima zvaničnih podataka koje su izneli učesnici tri okrugla stola organizovana u konsultativnom procesu tokom pripreme izveštaja. Učešće na okruglim stolovima uzeli su svi relevantni akteri u oblasti zapošljavanja i migracija mladih, uključujući ministarstva i druge državne institucije, lokalne i regionalne vlasti, kancelarije za mlade, profesionalna udruženja i organizacije civilnog društva uključujući i osetljive grupe.

Predstavljanjem izveštaja učesnicima okruglih stolova i široj javnosti, otpočela je druga faza projekta. U ovoj fazi, akteri u oblasti zapošljavanja mladih zagovaraju za usvajanje konkretnih mera u četiri odabrane oblasti, koje treba da doprinesu efikasnijem sprovođenju politika zapošljavanja i upravljanja migracijama mladih u Srbiji i kao krajnji cilj, smanjenju stope nezaposlenosti mladih i unapređenje njihovog ekonomskog položaja u društvu.

Na kraju, ovaj izveštaj treba da postakne i buđenje svesti o potrebi da se hitno, organizovano i sistemski pristupi rešavanju problema nezapislenosti mladih uz puno i odgovorno uključivanje svih relevantnih aktera, u koje se nesumljivo ubrajaju i organizacije civilnog društva i međunarodni donatori.

Miljenko Dereta

Lista skraćenica

BDP	Bruto društveni proizvod
BIP	Biznis program inovacija
CŽU	Celoživotno učenje
DM	Dostignuća mladih
EU	Evropska unija
ICPA	Informativni centri i profesionalni saveti
IKT	Informaciono-komunikacione tehnologije
IPA	Instrument za pretpristupnu pomoć EU
IRL	Interno raseljena lica
LAP	Lokalni akcioni plan
MCR	Milenijumski ciljevi razvoja
MERR	Ministarstvo ekonomije i regionlanog razvoja
MOM	Međunarodna organizacija za migracije
MOR	Međunarodna organizacija rada
MOS	Ministarstvo omladine i sporta
MP	Ministarstvo prosvete
MRSP	Ministarstvo rada i socijalne politike
MSP	Mala i srednja preduzeća
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NALED	Nacionalna asocijacija za lokalni ekonomski razvoj
NAPZ	Nacionalni akcioni plan zapošljavanja
NAPZM	Nacionalni akcioni plan za sprovođenje politike zapošljavanja mladih
NIP	Nacionalni investicioni plan
NOK	Nacionalni okvir kvalifikacija
NOKO	Nacionalni okvir kompetencija
NSM	Nacionalna strategija za mlade
NSZ	Nacionalna služba za zapošljavanje
NVO	Nevladina organizacija
PZM	Projekat zapošljavanja mladih
PZMS	Promocija zapošljavanja mladih u Srbiji
RS	Republika Srbija
RZS	Republički zavod za statistiku
SDI	Strane direktne investicije
SSS	Strategija za smanjenje siromaštva
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNICEF	Dečji fond Ujedinjenih nacija

Sadržaj

Deo 1 • Kratki pregled izveštaja.....	5
Deo 2 • Metodologija.....	6
Deo 3 • Trenutno stanje, politike i mere za zapošljavanje mladih.....	6
3.1 Opšti socioekonomski kontekst zapošljavanja mladih i migracija u Srbiji.....	6
3.2 Statistički podaci o zaposlenosti i nezaposlenosti mladih.....	7
3.3 Uticaj ključnih faktora na zapošljavanje mladih.....	10
3.3.1 Zapošljavanje mladih i sektor MSP.....	11
3.3.2 Preduzetništvo i samozapošljavanje mladih.....	13
3.3.3 Neusklađenost ishoda sistema obrazovanja i obuke sa potrebama tržišta rada u smislu potražnje za specifičnim kvalifikacijama, znanjima, veštinama i profilima.....	14
3.3.4 Razvoj politika i mera i koordinacija.....	17
3.3.5 Informacije sa tržišta rada.....	17
3.4 Mapiranje ključnih politika i mera za zapošljavanje mladih.....	18
3.4.1 Nacionalni akcioni plan za sprovođenje politike zapošljavanja mladih (2009-2011.).....	18
3.4.2 MERR, Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2010.godinu.....	20
3.4.3 Planirana raspodela sredstava MERR-a prema NAPZ za 2010. godinu.....	21
3.4.4 Drugi programi i projekti zapošljavanja mladih.....	21
3.5 Politike drugih sektora od značaja za zapošljavanje mladih.....	23
3.5.1 Nacionalna strategija za mlade (2008-2012.).....	23
3.5.2 Nacionalna strategija za ekonomski razvoj (2006-2012.).....	24
3.5.3 Nacionalna strategija održivog razvoja (2008-2013.).....	24
3.5.4 Strategija za razvoj konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća (2008-2013.).....	25
3.5.5 Strategija za regionalni razvoj Srbije (2007-2012.).....	25
3.5.6 Strategija za karijerno vođenje i savetovanje (2010-2014.).....	26
3.5.7 Lokalni akcioni planovi za mlade.....	26
3.6 Ključni nalazi konsultativnog procesa.....	27
Deo 4 • Glavni zaključci o trenutnoj situaciji.....	28
Deo 5 • Preporuke.....	31
Prilog • Spisak učesnika okruglih stolova održanih u okviru konsultativnog procesa tokom preliminarnog istraživanja.....	35

Deo 1 • Kratak pregled izveštaja

S obzirom da je stopa nezaposlenosti među mladima između 25-29 godina starosti 26.5%, neophodno je sagledati uzroke te situacije i identifikovati konkretne aktivnosti kroz koje se može poboljšati položaj mladih na tržištu rada. Nakon širokih konsultacija sa preko 40 predstavnika civilnog društva i vladinih institucija, ovaj izveštaj sadrži pregled osnovnih prepreka sa kojima se mladi suočavaju, kao i mogućih rešenja.

Konstantuje se da nedovoljno izgrađeni kapaciteti institucija za međusektorsku koordinaciju i evaluaciju politika zapošljavanja mladih predstavljaju ključni izazov u rešavanju ovog problema. Kao naročit izazov, izdvaja se problem nezaposlenosti velikog broja mladih migranata, uključujući izbeglice i interno raseljena lica (IRL) i mlade povratnike iz inostranstva po osnovu sporazuma o readmisiji.

Takođe je konstatovana neusklađenost ishoda sistema obrazovanja i obuka sa potrebama tržišta rada i potražnje za specifičnim kvalifikacijama, znanjima i veštinama. Mladi ljudi završavaju formalno obrazovanje nepripremljeni za tržište rada, često sa prevaziđenim znanjima iz oblasti svog školovanja i nedostatkom veština koje omogućavaju zapošljavanje. Tokom obrazovanja oni ne stiču dovoljno praktičnog iskustva, niti su ohrabreni da bez nadoknade rade kako bi stekli praktično radno iskustvo u delatnostima za koje se školuju.

Na kraju izveštaja date su preporuke za otklanjanje sistemskih nedostataka u politikama zapošljavanja mladih. Za dubinsko i sistematsko rešavanje problema niske stope zaposlenosti mladih neophodno je preduzeti niz sistemskih mera uz uključivanje svih relevantnih društvenih aktera. Opšte preporuke koje su iznete u ovom izveštaju odnose se na sledeće oblasti:

- a) Stvaranje podsticajnog poslovnog okruženja i podrške razvoju privatnog sektora i razvoju malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući reformu javne uprave, giljotinu propisa, reformu poreskog sistema ka stimulativnijem poreskom režimu za mlade, kao i diverzifikaciju mera podrške omladinskom preduzetništvu i samozapošljavanju i porast dostupnosti i obuhvata ovih mera uz kreiranje posebnih mera za podsticanje zapošljavanja i poboljšanje socioekonomskog statusa mladih iz osetljivih grupa,
- b) Nastavak reforme sistema obrazovanja i obuke sa fokusom na ishode učenja, uključujući i neformalno tj. vaninstitucionalno i implicitno učenje, i usvajanje sistemskih regulatornih dokumenata poput Nacionalnog okvira kvalifikacija (NOK) i Nacionalnog okvira kompetencija (NOKO) kao i nove klasifikacije zanimanja što čini preduslov za efikasniju reformu nastavnih programa i planova i tržišta rada kao i razvijanje modernog informacionog sistema za praćenje u procesu sadašnjih i budućih kretanja na tržištu rada,
- c) Poboljšanje vertikalne i horizontalne koordinacije politika zapošljavanja mladih i uključivanje svih relevantnih aktera u mehanizam koordinacije i praćenja,
- d) Unapređenje sistema nezavisnog praćenja sprovođenja politika zapošljavanja mladih i procene uspešnosti, uvođenjem eksternih nezavisnih aktera.

Deo 2 • Metodologija

Metodologija izrade izveštaja sastojala se iz identifikovanja relevantnih politika, mera i programa povezanih sa zapošljavanjem mladih i zapošljavanjem u kontekstu migracija, njihovo skeniranje i prikupljanje komentara relevantnih aktera u u konsultativnom procesu koji se sastojao od tri okrugla stola organizovana u okviru preliminarne istraživanja. Okrugli stolovi organizovani su 19. 24. i 25. maja 2010. godine u Beogradu. Na prvom okruglom stolu učestvovalo je 24 učesnika iz 22 organizacija civilnog društva, na drugom okruglom stolu 10 učesnika iz 8 ministarstava i drugih državnih institucija i na trećem okruglom stolu 10 učesnika iz 8 lokalnih i regionalnih institucija i kancelarija za mlade. Osim tri okrugla stola, organizovano je još deset pojedinačnih sastanaka sa akterima radi dodatnih konsultacija. Tokom juna meseca sačinjen je nacrt Izveštaja sa ključnim nalazima i preporukama koje su bazirane na zvaničnim podacima i komentarima sa okruglih stolova. Nacrt Izveštaja predstavljen je na skupovima održanim 15. i 16. jula u Privrednoj komori Srbije, na kojima je učestvovalo preko 60 predstavnika različitih aktera u oblasti zapošljavanja mladih i migracija. Komentari prikupljeni na ovaj način inkorporirani su u finalnu verziju izveštaja.

Deo 3 • Trenutno stanje, politike i mere za zapošljavanje mladih

3.1 Opšti socioekonomski kontekst zapošljavanja mladih i migracija u Srbiji

Povećanje stope zaposlenosti mladih u Srbiji predstavlja složeni i zahtevan izazov za Vladu na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou te njene institucije, poslodavce, aktere u oblasti obrazovanja, civilno društvo i druge aktere. Pronalaženje održivih rešenja za problem visoke nezaposlenosti i nedostatka mogućnosti zapošljavanja mladih zahteva donošenje politika baziranih na činjenicama i saradnji između različitih sektora i različitih aktera. U tom kontekstu, najveće izazove predstavljaju nedovoljno izgrađeni kapaciteti institucija na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou u smislu međusektorske koordinacije, razvoja politika baziranih na činjenicama te sistematskog sprovođenja usvojenih politika. Pored toga, veliku slabost predstavlja nedostatak sistema praćenja primene politika koji bi omogućio merenje ostvarenih rezultata kao i efekte potrošenih sredstava.

Srbija je zemlja sa velikim regionalnim razlikama u razvijenosti; proces decentralizacije nije dovršen naročito u pogledu nadležnosti za donošenje odluka o prioritetnim pravcima razvoja i upravljanja resursima za društveno-ekonomski razvoj. Iako se na lokalnu razinu strategijama lokalnog razvoja, Srbija je i dalje zemlja nejednakih mogućnosti za svoje građane. Zbog toga nije iznenađujuće što mladi ljudi u potrazi za boljim kvalitetom života, čiji ključni faktor predstavljaju mogućnosti za zapošljavanje, migriraju unutar zemlje od ruralnih ka urbanim sredinama, od manjih ka većim mestima, kao i ka inostranstvu. Istraživanje koje je sproveo CESID¹ u maju 2009. godine, pokazuje da iako je broj mladih spremnih da napuste Srbiju opao u odnosu na 2007. godinu, broj migracija od ruralnih ka urbanim sredinama i od manjih ka većim mestima je povećan. Istraživanje pokazuje da je ovaj trend povezan sa mogućnostima za zapošljavanje i opštim kvalitetom života.

Pored migracija izazvanih nedostatkom mogućnosti za pronalaženje zaposlenja,

Republika Srbija se suočava i sa izazovima zbrinjavanja velike grupe izbeglih i IRL. Broj

¹ Uzorak obuhvaćen istraživanjem bio je 4700, starosne grupe 15-29. CESID www.cesid.org

registrovanih izbeglica u Srbiji trenutno iznosi 86.000². Očekuje se da ovaj broj narednih godina opadne kao rezultat procesa povratka izbeglih i IRL u mesta odakle su izbegli odnosno raseljeni (Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Kosovo) ali i usled lokalne integracije. Prema podacima Vlade Republike Srbije iz 2000. godine, broj IRL sa Kosova iznosi približno 210.000, mada novi popis posle tog datuma nije izvršen³. Njihov status je veoma složen problem, ali zapošljavanje i rešavanje stambenog pitanja predstavljaju dominantne probleme. Pored izbeglih i IRL, Srbija ima veliku grupu povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, a od kojih većinu čine Romi sa ilegalnim boravkom u Nemačkoj. Reintegracija povratnika je još jedan složen izazov kako u pogledu njihovog obrazovanja tako i u pogledu zapošljavanja.

Bavljenje kompleksnim pitanjem nezaposlenosti u Srbiji zahteva paralelnu i koordinisanu akciju na polju politika u sledećim oblastima prepoznatim kao ključne:

1. Ekonomski uslovi i dostupnost radnih mesta i politika kreiranja radnih mesta, neravnomeran regionalni društveno-ekonomski razvoj;
2. Ishodi formalnog obrazovanja i raskorak sa zahtevima tržišta rada u smislu potrebnih profila, kvalifikacija, znanja i veština;
3. Nedovoljno razvijeni kapaciteti za kreiranje politika na bazi podataka i činjenica, implementaciju politika i monitoring, kao i kapaciteti za koordinaciju politika;
4. Nedovoljno razvijen informacioni sistem za prikupljanje podataka o ponudi i tražnji, analizu i predviđanje potreba i kretanja na tržištu rada.

Važnost gore navedenih faktora prepoznata je u Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja mladih za period 2009-2012, kao i u drugim strateškim dokumentima, sektorskim politikama povezanim sa obrazovanjem, razvojem malih i srednjih preduzeća i ravnomernim regionalnim društveno-ekonomskim razvojem.

3.2 Statistički podaci o zaposlenosti i nezaposlenosti mladih

Tržište rada mladih karakteriše relativno niska stopa participacije, niska stopa zaposlenosti i visoka stopa nezaposlenosti.

Tabela 1: Stopa nezaposlenosti mladih (%) prema polu, starosnoj grupi, nivou obrazovanja, oktobar 2009.

	Starosna grupa			
	15-19	20-24	25-29	30-65
Izvor: Anketa o radnoj snazi, oktobar 2009.				
Ukupno	54,3	39,9	26,5	13,5
Muški pol	47,9	38,4	24,6	12,0
Ženski pol	64,6	42,4	29,2	15,3
Bez škole	0,0	0,0	0,0	7,8
Nedovršeno osnovno obrazovanje	57,4	25,8	49,8	8,9
Osnovno obrazovanje	46,7	40,7	29,2	16,0
Srednjoškolsko obrazovanje	58,9	39,1	25,8	15,9
Nastavak obrazovanja posle srednje škole – viša škola	0,0	60,1	22,7	7,7
Univerzitet	0,0	34,0	28,7	5,0

2. Izvor: UNHCR

3. Ibidem

Tabela 1. pokazuje visoku stopu nezaposlenosti mladih kada se upoređi sa populacijom odraslih. Tako u populaciji između 30-65 godina starosti ima 13.5% nezaposlenih, dok je taj broj kod mladih između 25-29 godina starosti 26.5%. Tabela također pokazuje visoku stopu nezaposlenosti kod mladih svih nivoa obrazovanja u odnosu na odrasle osobe.

Tabela 2: Stopa zaposlenosti mladih

Stopa zaposlenosti (% u odnosu na ukupan broj mladih), oktobar 2009.		Starost 15-19	Starost 20-24	Starost 25-29	Starost 30-65
Pol	Muški	52.1	61.6	75.4	88.0
	Ženski	35.4	57.6	70.8	84.7
Region	Centralna Srbija bez Beograda	49.9	59.1	69.3	85.6
	Beograd	42.3	61.2	83.6	89.2
	Vojvodina	42.0	60.7	73.4	86.0
Tip sredine	Urbana	37.3	56.9	70.2	85.2
	Ruralna	50.7	62.9	78.0	88.2
Nivo obrazovanja	Bez škole	100.0	0.0	0.0	92.2
	Nedovršeno osnovno obrazovanje	42.6	74.2	50.2	91.1
	Osnovno obrazovanje	53.3	59.3	70.8	84.0
	Srednjoškolsko obrazovanje	41.1	60.9	74.2	84.1
	Nastavak obrazovanja posle srednje škole – viša škola	0.0	39.9	77.3	92.3
	Univerzitet	0.0	66.0	71.3	95.0

Izvor: Anketa o radnoj snazi, oktobar 2009

Tabela 2. prikazuje da se stopa zaposlenosti mladih povećava u odnosu na nivo obrazovanja. Tabela također pokazuje da je stopa zaposlenosti niža kod mladih žena u poređenju sa muškarcima. Na ovo utiču niža stopa participacije žena, diskriminacija na tržištu rada, veći izazovi uspostavljanja ravnoteže između privatnog i poslovnog života, naročito ako imaju malu decu. Relativno niska stopa zaposlenosti starosne grupe od 25 do 29 godina nakon završenog školovanja pokazuje teškoće pri ulasku na tržište rada i dobijanje prvog zaposlenja.

Tabela 3 - Zaposlenost mladih prema mestu rada i tipu ugovora, oktobar 2009.

Izvor: Anketa o radnoj snazi, oktobar 2009

			Starost 20-24	Starost 25-29	Starost 30-65
U preduzeću / instituciji sa potpisanim ugovorom o radu	Pol	Muški	4.0	10	85
		Ženski	4.0	9	87
	Region	Centralna Srbija bez Beograda	4.0	10	86
		Beograd	4.0	10	86
		Vojvodina	4.0	9	86
	Najviši nivo obrazovanja	Bez škole	0	0	0
		Nedovršeno osnovno obrazovanje	8.0	4.0	88
		Osnovno obrazovanje	2.0	8.0	91
		Srednjoškolsko obrazovanje	6.0	10.0	84
		Nastavak školovanja posle srednje škole – viša škola	2.0	11.0	87
		Univerzitet	n/a	9.0	91

U preduzeću / instituciji bez potpisanog ugovora o radu	Pol	Muški	21.9	14.9	63.2
		Ženski	38.6	9.4	52
	Region	Centralna Srbija bez Beograda	20.9	10.7	68.5
		Beograd	44.9	18.8	36.3
		Vojvodina	19.2	15.2	65.5
	Najviši nivo obrazovanja	Bez škole	0	0	100
		Nedovršeno osnovno obrazovanje	0	0	100
		Osnovno obrazovanje	7.5	33.6	59.0
		Srednjoškolsko obrazovanje	31.9	9.9	58.2
		Nastavak školovanja posle srednje škole – viša škola	0	0	100
		Univerzitet	n/a	n/a	n/a

Od ukupnog broja zaposlenih (1.426.090) koji su radili na osnovu ugovora 14% čine mladi od 20 do 29 godina. Od ukupnog broja od 18.444 zaposlenih koji su radili bez potpisanog ugovora, 38% ili njih 7.089 čine mladi od 20 do 29 godina. Najveći broj mladih koji rade bez potpisanog ugovora nalazi se u Beogradu.

Zaposlenost izbeglih i interno raseljenih lica

Istraživanje Grupe 484⁴ iz decembra 2009. godine o populaciji izbeglih i IRL iz neformalnih kolektivnih centara pokazuje da se ova kategorija stanovništva suočava sa različitim problemima od kojih su dominantni zaposlenje i stanovanje. I ranija istraživanja su ukazivala na visoku stopu nezaposlenosti izbeglih i IRL u poređenju sa domaćom populacijom, kao i to da oni više rade u neformalnoj ekonomiji. Pored ovoga, mnogi su započeli sopstveni posao i sada se bore da prežive na tržištu bez dovoljno kapitala kojim bi dalje razvijali svoj posao. Dok zvanični podaci o zaposlenosti mladih iz ove populacije ne postoje, sprovedeno istraživanje ukazuje na dve glavne karakteristike: da veliki broj mladih do 30 godina starosti nikada nije imao stalan posao, kao i da se veliki broj mladih izbeglih i IRL odlučuje da ne nastavlja školovanje jer su usled socioekonomske situacije, primorani da počnu da rade dok su još u srednjim školama.

Prema istraživanju Grupe 484, jedna trećina nezaposlenih izbeglih i IRL nikada nije registrovana u Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Istraživanje je takođe pokazalo vezu između radnog statusa, nivoa obrazovanja i nivoa informisanosti o mogućnostima zapošljavanja. Izbegla i IRL koja poseduju viši stepen obrazovanja, bolje su i informisana. Posmatrano u odnosu na regionalne specifičnosti, bolji pristup informacijama postoji u Vojvodini i u Beogradu i okolini u odnosu na ostale regione Srbije. Ovo je još jedan indikator da pristup informacijama mora biti poboljšán kako bi što veći broj izbeglih i IRL bio informisan o mogućnostima zapošljavanja i samozapošljavanja.

Predstavnici organizacija civilnog društva u kontekstu migracija navode još jednu značajnu grupu – povratnici po osnovu sporazuma o readmisiji među kojima ima mnogo mladih. Većinu njih čine Romi koji su vraćeni iz zapadne Evrope. Ovi mladi su naročito osetljivi jer su se školovali u inostranstvu na stranom jeziku i u drugačijem obrazovnom sistemu. Proces njihove integracije nije lak uglavnom zbog nedostatka adekvatnih programa podrške u mestima u koja se vraćaju. Dodatno, nedovoljno se prepoznaju njihovi potencijali koji bi mogli da se podstaknu i dodatno razviju u cilju bržeg i kvalitetnijeg zapošljavanja (znanje stranog jezika na primer).

3.3 Uticaj ključnih faktora na zapošljavanje mladih

Mladi su važan razvojni resurs svakog društva. Omladinske organizacije učesnice konsultativnog procesa smatraju međutim, da se mladi često posmatraju kao problem, pa se čak smatraju i odgovornim za poziciju u kojoj se nalaze, iako se suočavaju sa teškoćama ulaska na tržište rada i/ili sa često nestabilnim uslovima rada. Ovakva situacija mlade onemogućava da dostignu svoj puni potencijal, nedozvoljavajući im da se integrišu u punom smislu u društvo i da u punoj meri ostvaruju svoja osnovna ljudska prava. Dalje je zaključeno da je potrebno je da se promeni pristup problemu nezaposlenosti mladih tako da svi aspekti koji utiču na njihov položaj budu uzeti u obzir pri razvijanju politika zapošljavanja. Dakle, potrebno je uključiti sve faktore koji utiču na zapošljavanje uopšte, a posebno razmotriti njihov uticaj na mlade.

Mladi ljudi nisu homogena grupa sa istovetnim problemima⁵, tako da pored opštih društveno-ekonomskih uslova u kojima žive, postoje i drugi faktori koji utiču na kvalitet

⁴ Istraživanje kapaciteta i potreba izbeglih i raseljenih lica u neformalnim kolektivnim centrima, Grupa 484, Beograd 2010 (u rukopisu)

⁵ Nacionalna strategija za mlade, Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije, Beograd, 2008

života, mogućnosti zapošljavanja i odluke koje donose. To su na primer: uslovi ekstremnog siromaštva Romske populacije, nerešen status izbeglih i IRL, status povratnika na osnovu sporazuma o readmisiji, status osoba sa invaliditetom, pitanja rodne ravnopravnosti, etnička pitanja itd. Ovi problemi bi trebalo da budu integrisani u proces razvijanja politika, omogućavajući tako usvajanje adekvatnih i svrsishodnih politika i mera kojima bi se pružila kvalitetnija podrška posebno osetljivim grupama.

Osim toga, život u ruralnim sredinama u Srbiji često predstavlja dodatnu nepovoljnu okolnost za mlade ljude. Naime, ruralne sredine su najčešće nedovoljno razvijene sa slabom osnovnom infrastrukturuom, ograničenim pristupom mnogim uslugama, nedostatkom mogućnosti za obrazovanje i obuku. Na okruglom stolu sa lokalnim i regionalnim institucijama zaključeno je da u ovakvim okolnostima dolazi do porasta migracije iz ruralnih ka urbanim sredinama, ali i porasta neaktivnosti mladih da traže posao u drugim sredinama, čak i onda kada mogućnosti zapošljavanja u drugim sredinama postoje. Ovo se objašnjava time što mogućnosti zapošljavanja, iako veoma važan, nisu jedini faktor koji utiče na izbor sredine u kojoj ljudi žele da žive.

3.3.1 Zapošljavanje mladih i sektor MSP

Stvaranje podsticajne sredine za razvoj i rast privatnog sektora će stvoriti nova radna mesta. Mere Vlade Republike Srbije na tržištu rada u periodu krize koje treba da obezbede novo zapošljavanje, sprovode se kroz finansijsku podršku poslodavcima i obezbeđivanje obuke za posao. Međutim, u pitanju su kratkoročne mere (sa periodom trajanja 3-12 meseci) koje za cilj imaju trenutni a ne dugoročni efekat. Imajući ovo u vidu, u konsultativnom procesu je zaključeno da su kratkoročne mere nedovoljne za obezbeđivanje dugoročne i održive zaposlenosti mladih te da ne neophodno nastaviti sa stvaranjem povoljnih uslova za rast i razvoj privatnog sektora u Srbiji koji će doprineti otvaranju novih radnih mesta.

Učesnici konsultativnog procesa zaključili su da podsticajno okruženje za razvoj MSP najviše zavisi od sledećih faktora: **pravnog i regulatornog okvira koji treba da podstiče konkurenciju i štiti učesnike na tržištu od nelojalne konkurencije; dostupnosti finansijskih sredstava; dostupnosti ažuriranih tržišnih informacijama; ishoda obrazovanja i opšteg znanja i razumevanja glavnih poslovnih funkcija u tržišnoj ekonomiji.**

Mala i srednja preduzeća čine 59,1% BDP i čak 67,2% zaposlenosti⁶. Iako je prema učesnicima konsultativnog procesa učinjen izvestan napredak po pitanju stvaranja podsticajnog poslovnog okruženja, on je nedovoljan. Uprkos svim naporima, administrativne prepreke još uvek nisu uklonjene jer se reforma propisa odvija usporeno, što za posledicu ima visoke troškove poslovanja u Srbiji⁷. Nezavisno od delatnosti ili lokacije kompanije, najveći broj žalbi vezuje se za rad poreske administracije i inspekcijских službi. Ovo je potvrđeno u godišnjim izveštajima Poslovanje u Srbiji koje objavljuje Svetska banka. Osim toga, do kraja juna 2010. godine, od ukupno 271 preporuke poslovnih krugova predloženih tokom procesa koji je facilitirao NALED, a koje je usvojila i Vlada, samo 57 njih se primenjuje u praksi.

⁶ Prema godišnjim računima za 2008. godinu.

⁷ Izveštaj Svetske banke Diong business 2009

Kada je reč o troškovima poslovanja, na prvom mestu su troškovi koji nastaju zapošljavanjem novih kadrova⁸. U konsultativnom procesu u pripremi ovog izveštaja apostrofirani su problemi održavanja nivoa profitabilnosti uz postojeće poreze vezane za zapošljavanje (doprinosi za zdravstveno i penziono osiguranje i porez na dohodak), naročito tokom prvih godina poslovanja, što za posledicu ima povećanje broja zaposlenih koji rade neprijavljeno, ili bivaju prijavljeni na nižu platu od one koju zaista primaju. Rezultat toga je nezadovoljstvo zaposlenih koji ne mogu u potpunosti uživati u dobrobitima svog rada, poslodavci nisu u mogućnosti da ponude svojim zaposlenima stabilna radna mesta, a Vlada ne ubira predviđeni poreski prihod. Sve ovo negativno utiče i na potrošnju i kupovnu moć stanovništva. Dodatni problem za sektor MSP je neloyalna konkurencija koja dolazi iz neformalne ekonomije.

U ovom kontekstu, mladi su naročito osetljivi jer oni češće prihvataju da rade kao neregistrovani (neprijavljeni) zaposleni i čine veliki broj zaposlenih u neformalnoj ekonomiji⁹.

Pored troškova zapošljavanja, postoje i druge prepreke u sektoru MSP koje utiču na zapošljavanje mladih. Uopšte, sektor MSP zapošljava veliki broj radnika, ali pojedinačno najveći broj MSP ima manje od 10 zaposlenih radnika po preduzeću. Dok sa jedne strane postoji potreba za dodatnom radnom snagom, ne postoje kapaciteti za zapošljavanje novih radnika na sistematski način, uz obezbeđivanje obuke na samom radnom mestu, niti za razvoj ljudskih resursa. Unutrašnja struktura MSP je nedovoljno razvijena, što se odnosi i na nedostatak tačnog opisa posla i nedefinisana zaduženja i odgovornosti zaposlenih. Otežavajuća okolnost koja se nadovezuje na prethodno, tiče se ishoda procesa obrazovanja i obuke koji ne odgovaraju potrebama MSP, koja najčešće nisu u mogućnosti da investiraju u dodatnu obuku svojih zaposlenih.

U takvim okolnostima, sa nedostatkom profesionalnog iskustva i poslovne prakse, mladi ljudi početnici u poslu, slabije se snalaze na radnom mestu od starijih i iskusnijih kolega. Zbog toga se poslodavci najčešće odlučuju da zapošljavaju osobe koje imaju radno iskustvo i sposobne su da izvršavaju više poslovnih zadataka bez mnogo nadzora.

Učesnici konsultativnog procesa smatraju da je neprepoznavanje potencijala sektora MSP za otvaranje novih radnih mesta široko rasprostranjen problem na lokalnom nivou. U pojedinim lokalnim samoupravama u Srbiji, MSP su ključni pokretači ekonomskog rasta i razvoja i otvaranja novih radnih mesta. Mnoge lokalne samouprave u Srbiji nisu stvorile povoljne uslove za privlačenje velikih stranih investicija niti za zapošljavanje velikog broja radnika. Razlozi za to jesu nepovoljan geografski položaj i nerazvijena infrastruktura. Uprkos tome, mnoge lokalne samouprave nisu uspele da prepoznaju MSP kao faktor ekonomskog razvoja, niti su razvile politike i programe za podsticanje razvoja sektora MSP. Uopšteno posmatrano, u mnogim lokalnim samoupravama postoji nedostatak znanja na koji način razvijati i podsticati rast ovog sektora. Nepodsticajno poslovno okruženje za razvoj sektora MSP usporava rast i razvoj preduzeća i kreiranje novih radnih mesta.

⁸ Izveštaj Svetske banke Diong business 2009

⁹ Akcioni plan za sprovođenje politike zapošljavanja mladih za period 2009-2011, MERR 2009.

3.3.2 Preduzetništvo i samozapošljavanje mladih

U konsultativnom procesu je zaključeno da se u Srbiji na preduzetništvo gleda na tradicionalan način, kao na delatnost za kreiranje novih radnih mesta, rešavanje problema velikog broja nezaposlenih i način za smanjenje siromaštva. Ređe je slučaj da se preduzetništvo posmatra kao mogućnost za kreiranje nove vrednosti, za pokretanje nove inicijative, ekonomskog rasta i profita. U Srbiji je započinjanje sopstvenog posla najčešće rezultat potrebe za radom i preživljavanjem, a u manjoj meri rezultat prepoznavanja poslovnih mogućnosti i prilika na tržištu. Učesnici okruglih stolova smatraju da ovakav motiv za pokretanje sopstvenog posla dovodi u pitanje održivost posla na dugi rok. Nezaposlena lica registrovana na tržištu rada u velikom broju slučajeva sa ovakvim motivom započinju sopstveni posao, iako postoji iskustvo iz prakse i empirijska istraživanja¹⁰ koja pokazuju da se za pokretanje sopstvenog posla najčešće opredeljuju lica u radnom odnosu, a ređe nezaposlena lica i studenati. Ovo se može objasniti time što osoba koja je već zaposlena, ima bolji pristup poslovnim informacijama, razvijen socijalni kapital i bolji pristup resursima. Oni takođe poseduju značajno viši nivo samopouzdanja, što je važan faktor pri započinjanju sopstvenog biznisa. Mladi nezaposleni, a naročito mlade ženske osobe i mladi ljudi koji pripadaju nekoj od osetljivih grupa, imaju manji pristup poslovnim informacijama i mnogo lošiji ili nikakav pristup resursima, uključujući vlasništvo nad kapitalom, zemljom i nekretninama.

U Srbiji još uvek nisu dovoljno razvijeni programi bespovratne pomoći bez garancije, za početnike za pokretanje sopstvenog posla. U ovom trenutku, u Srbiji se nude jedino subvencije NSZ za zapošljavanje i samozapošljavanje. Bespovratna pomoć je dostupna isključivo registrovanim nezaposlenim osobama i nije dovoljna za započinjanje sopstvenog posla. Štaviše, primaoci bespovratne pomoći za samozapošljavanje su u obavezi da uplaćuju doprinose za zdravstveno i penziono osiguranje i poreze tokom 12 meseci (do skoro je bilo obavezno uplaćivanje doprinosa tokom 24 meseca), bez olakšica ili poreskih oslobođenja. Kumulativni troškovi za obavezno zdravstveno i penziono osiguranje zaposlenog mladog preduzetnika, jednak je dobijenoj bespovratnoj pomoći za pokretanje tog posla. Zato se ova mera može posmatrati više kao pomoć nezaposlenom licu da dobije beneficije penzionog i zdravstvenog osiguranja nego kao podsticajna mera za pokretanje sopstvenog posla.

Najznačajniji mehanizam podrške privatnom sektoru su sredstva Fonda za razvoj. Preko ovog Fonda se administriraju krediti registrovanim kompanijama i krediti za poslove u nastanku. Tokom poslednje tri godine mladi preduzetnici su imali prioritet u dobijanju ovih zajmova. Informacija o tačnom broju mladih žena i muškaraca (do 30 godina starosti) koji su iskoristili sredstva Fonda za razvoj nije dostupan jer Fond ne objavljuje ovakve podatke. Informacije o sprovedenoj evaluaciji i proceni efikasnosti utrošenih sredstava Fonda nisu javno dostupne a značajne su za analizu uspešnosti Vladinih programa podrške preduzetničkim inicijativama i razvoju MSP. Osim toga, nisu dostupne ni informacije o održivosti preduzeća i preduzetničkih inicijativa kojima su dodeljena sredstva, nakon isteka perioda podrške.

¹⁰ Globalni preduzetnički monitor <http://www.gemconsortium.org/>

Vladini programi podrške razvoju preduzetništva tek od skoro korisnicima programa nude kombinovano korišćenje finansijskih i nefinansijskih mera, poput obrazovanja u oblasti poslovanja, finansija, savetovanja i mentoringa, i poreskih i drugih olakšica tokom prve tri godine poslovanja. Međutim, ovi programi su najčešće dostupni za proizvodne delatnosti koje uključuju nabavku opreme a manje za uslužne delatnosti (npr. pružanje intelektualnih usluga). Podrška preduzetničkim inicijativama za nepoljoprivredne delatnosti u ruralnim oblastima takođe nije dovoljna. Programi podrške razvoju biznisa u ruralnim oblastima uglavnom se vezuju za poljoprivredu i turizam. Postojeći programi podrške za poljoprivrednu delatnost dostupni su samo registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima, što te programe čini nedostupnim većini mladih sa sela, uzimajući u obzir činjenicu da mladi najčešće nemaju u sopstvenom vlasništvu obradivu zemlju niti poljoprivredna gazdinstva.

Iako napredak u opštem poslovnom okruženju postoji, još uvek opstaju poteškoće sa dobijanjem preciznih i tačnih informacija o procedurama registracije preduzeća, merama podrške i načinu prijavljivanja, a troškovi pokretanja sopstvenog posla i izlaska iz posla su i dalje visoki. Osim toga, informacije koje su dostupne mladima, ne prezentuju se mladima na jasan i razumljiv način. Mladi dele mnoge probleme sa kojima se suočava i opšta populacija pri razvoju malih preduzeća, poput nedostatka poslovnog iskustva, poslovnih i menadžerskih veština i sposobnosti, nedostatka sposobnosti da se uspešno nose sa promenljivim poslovnim okruženjem. Mladim ljudima takođe često nedostaju neophodne veštine da bi razvili svoju poslovnu ideju, poput veštine analize tržišta, diferencijacije proizvoda ili usluge od konkurencije, pripremanje izveštaja o protoku novca i vođenje knjiga, kao i veština dobijanja finansijske podrške. U smislu razvijanja biznisa, mladi ljudi često imaju problema da obezbede adekvatna početna sredstva, kao i sa upravljanjem finansijama. Pored ovoga, mladi ljudi sa preduzetničkom inicijativom, prvi put se susreću sa izazovom pronalaženja radnih saradnika i upravljanja ljudskim resursima, upravljanja širenjem poslovanja i povećanjem udela na tržištu. Mnogim mladim muškarcima i ženama potrebna je pomoć i podrška u susretanju sa ovim izazovima, koja po mišljenju učesnika okruglih stolova još uvek nedostaje.

Ako se razvoj preduzetništva kod mladih i njihovo samozapošljavanje smatra jednim od načina za smanjenje stope nezaposlenosti, više se mora uraditi kako bi se taj segment potpomogao. Finansijska podrška samozapošljavanju bi trebalo da bude ispraćena dodatnim finansijskim i nefinansijskim merama (ažuriranje tržišnih informacija, obrazovanje, poslovno savetovanje i mentorstvo, finansijski podsticaji i odgovarajuća podrška za započinjanje poslovanja, podsticajna poreska politika tokom prve tri godine poslovanja kao i regulatorni okvir kojim se tržišni igrači štite od nelojalne konkurencije).

3.3.3 Neusklađenost ishoda sistema obrazovanja i obuke sa potrebama tržišta rada i potražnje za specifičnim kvalifikacijama, znanjima, veštinama

Mladi ljudi završavaju formalno obrazovanje nepripremljeni za tržište rada, često sa prevaziđenim znanjima iz oblasti svog školovanja i nedostatkom veština koje omogućavaju zapošljavanje. Tokom obrazovanja oni ne stiču dovoljno praktičnog iskustva, niti su ohrabreni da bez nadoknade rade kako bi stekli praktično radno iskustvo u delatnostima za koje se školuju.

Postojeći programi stručnog usavršavanja i prakse nisu strukturisani i praćeni na pravi način. Mladi koji na tržište rada ulaze nakon završenog srednjeg stručnog obrazovanja, uglavnom nemaju kvalifikacije koje odgovaraju potražnji za specifičnim profilima koji se traže na tržištu rada. Prema mišljenju učesnika konsultativnog procesa, ovo je naročito primetno u manjim gradovima i mestima u kojima je došlo do radikalnih promena u privrednoj strukturi, što je uslovalo i izmene u potražnji za specifičnim radnim profilima. Gašenjem pojedinih industrija, nestala je potreba za nizom radnih profila, dok je potreba za novim profilima u rastućim privrednim granama nezadovoljena. Srednje stručne škole u mestima u kojima je ovo bio slučaj, nastavile su da školuju kadrove za profile u industrijama kojih više nema pa se na tržištu rada stvorio višak mladih sa kvalifikacijama koje se ne potražuju na tržištu rada i istovremeno, manjak ponude radne snage sa kvalifikacijama koje se traže u novim granama privrede. Preseljenje u drugi grad radi sticanja relevantnih kvalifikacija zahteva dodatne resurse, pa najčešće od finansijske situacije porodice zavisi to da li će mlada osoba biti u mogućnosti da se školuje za željeni profil ili će morati da donese odluku o školovanju na bazi toga kakav posao je moguće naći u mestu stanovanja.

Na odluku o tome za koju srednju školu se opredeliti u velikoj meri utiču i roditelji, pa je za promenu ovakve situacije, veoma važno ponuditi karijerno vođenje i savetovanje, kao i informacije o tražnji i ponudi određenih profila zanimanja najširoj grupi mladih i njihovim roditeljima nakon završenog osnovnog obrazovanja. Na odabir karijere veliki uticaj takođe imaju i naučene rodne uloge i rodni stereotipi. Rodni stereotipi o izboru profesije moraju se menjati kroz sistem obrazovanja.

Obzirom da je u Srbiji tempo kreiranja radnih mesta nizak, raskorak vezan za veštine zapošljivosti još uvek se ne prepoznaje kao značajan uzročnik nezaposlenosti mladih. Pored toga, privatni sektor, a naročito MSP, suočava se sa mnogim izazovima rasta poslovanja poput finansiranja i sveukupnog poslovnog okruženja, tako da pitanje nedostatka bitnih veština nije prioritet za rukovodioce. Državne institucije takođe nisu u potpunosti prepoznale da nedostatak bitnih veština predstavlja značajnu prepreku koja može usporiti restrukturiranje privrede, ekonomski rast i rast zaposlenosti. Međutim, ovo se može promeniti, naročito nakon završenog procesa privatizacije i očekivanog snažnijeg rasta zapošljavanja u privatnom sektoru, a posebno u domenu modernih uslužnih delatnosti i privrednih grana visoke tehnologije. Promena privredne strukture, modernizacija privrede i porast specijalizacije proizvodnje i usluga, uzrokuje porast potražnje za radnom snagom koja poseduje specifična znanja i veštine pa će i pitanje posedovanja i sticanja veština zapošljivosti mladih postati aktuelnije. **Smanjivanje raskoraka između ponude i tražnje za specifičnim veštinama može biti jedan od glavnih izazova za održavanje visokih stopa rasta BDP-a tokom narednih godina.**¹¹

Iako se nedostatak veština kod mladih ne vidi kao uzrok nezaposlenosti, on predstavlja ključnu prepreku pri traženju prvog posla.

U konsultativnom procesu je zaključeno da je ključna prepreka u smanjivanju raskoraka između tržišta rada i sistema obrazovanja i obuke zapravo nepostojanje efikasnog mehanizma za monitoring ponude i tražnje na tržištu rada, predviđanja srednjeročnih i dugoročnih potreba za različitim profilima, kao i analize potreba za specifičnim kompetencijama (znanjima, veštinama, sposobnostima).

¹¹ Mihail Arandarenko, Prelaz iz škola na posao, Izveštaj o Srbiji, januar 2007.

Reforme koje se sprovode u sistemu obrazovanja i na tržištu rada, treba da budu vođenje pitanjem **koja znanja i veštine pojedinac treba da poseduje kako bi bio u stanju da odgovori na zahteve određenog posla?** Usvajanje Nacionalnog okvira kvalifikacija u skladu sa najboljim praksama u EU zemljama, i okvira odnosno modela kompetencija u kojem je definisano koja znanja, veštine, i sposobnosti su neophodne za uspešno obavljanje određenog posla, doprinelo bi efikasnijem procesu reforme svih sektora u sistemu obrazovanja i obuke i većoj usaglašenosti ishoda obrazovanja sa potrebama na tržištu rada. Usvajanje NOK i NOKO je strateški korak sa dugoročnim efektima. Što se ovaj proces duže odvija, raskorak između obrazovanja i tržišta rada će biti veći. Proces usvajanja NOK otpočet je pre više godina, ali napredak nije vidljiv.

Mladim ljudima nedostaju veštine zapošljivosti. Ovo se odnosi na kombinaciju veština, stavova i ponašanja potrebnog za pronalaženje i zadržavanje radnog mesta. U osnovi, to je set opštih veština koje je poželjno svaki tražilac posla da ima bez obzira na stručni profil. U te veštine ubrajaju se veštine komunikacije, timskog rada, rešavanja problema, lična inicijativa i aktivnost, planiranje i organizovanje, upravljanje sopstvenim vremenom, sposobnost učenja i usvajanja novih znanja i tehnologija. Ove veštine nisu integrisane u nastavne planove i programe škola ali se mogu sticati i kroz formalno obrazovanje, kroz programe obuke, stručnu praksu i usavršavanje i kroz programe neformalnog obrazovanja i učenja.

U brojnim istraživanjima poslodavci ističu da nedostatak veština zapošljivosti izaziva visoke troškove poslovanja zbog dodatnih obuka. Obuke su skupe i najčešće dostupne zaposlenima u velikim kompanijama, a znatno manje zaposlenima u sektoru MSP.

Organizacije civilnog društva su među prvim započele sa programima neformalnog obrazovanja i obuke najpre za aktiviste NVO, a kasnije i za širu javnost uključujući i zaposlene u javnom sektoru. Programi obuke i neformalnog obrazovanja koje pružaju organizacije civilnog društva i dalje su jedan od najsnažnijih oblika podrške sticanju veština zapošljivosti za mlade ljude koji traže prvi posao. Tokom preteklih deset godina razvilo je više privatnih preduzeća koja nude obuke za sticanje "opštih" veština. Međutim, sistem neformalnog obrazovanja je još uvek neuređen i neregulisan bez postojanja profesionalnih standarda koji se moraju primenjivati u svim programima ovog tipa. Obim ponude ovih programa u kvantitativnom smislu je još uvek skroman i nedovoljan za zadovoljavanje ukupnih potreba. Međutim, obzirom da je ovaj sektor i dalje u razvoju¹², treba očekivati njegov rast u kvalitativnom i kvantitativnom smislu. Usvajanje zakonske regulative koja će obuhvatiti oblast neformalnog učenja i obuke doprineće rastu i razvoju ovog sektora.

Karijerno vođenje i usluge savetovanja se sporo uvode u praksu na različitim nivoima obrazovanja. Ovaj segment je takođe uslovljen usvajanjem sistemskih dokumenata poput NOK, NOKO i nove klasifikacije zanimanja. Druga prepreka razvoju prakse uspešnog karijernog vođenja i sistema podrške i savetovanja je neefikasan informacioni sistem o ponudi i tražnji na tržištu rada kao i nedostatak sistemskog predviđanja budućih kretanja na tržištu rada.

Uvođenje preduzetničkog učenja je ključan korak za sistematično sticanje veština zapošljivosti mladih. Ono omogućava sticanje primenljivih životnih veština i znanja.

¹² Xaosolutions, 2008. Analiza raskoraka veština, www.compete.rs.

Imajući u vidu važnost preduzetničkog učenja, Ministarstvo prosvete (MP) i Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja (MERR) su inicirali proces njegovog uvođenja u sistem obrazovanja i obuke. Ovaj proces još uvek nije dovršen.

U ovom trenutku, mladima je preduzetničko učenje dostupno kroz neformalno obrazovanje i pilot programe u školama kao što su Biznis program inovacija (BIP)¹³ i Dostignuća mladih (DM)¹⁴. Ova dva programa postigla su dobre rezultate i mladi ljudi su pokazali veliko interesovanje za učešće u njima, ali je njihova dostupnost i dalje ograničena na mali broj škola. Pored podrške za nastavak ovih programa u većem broju škola sa većim obuhvatom učenika, važno je uvesti i druge oblike preduzetničkog učenja i omogućiti mladim ljudima da uče o svetu biznisa tokom celog procesa školovanja.

3.3.4 Razvoj politika i koordinacija

Generalno posmatrano, praksa razvoja politika na bazi činjenica u Srbiji je tek na početku. Postoji nedostatak iskustva i kapaciteta u javnoj administraciji i kod donosilaca odluka na svim nivoima za razvoj politike, analizu, monitoring i evaluaciju. Druga slabost je neadekvatna i neefikasna koordinacija među različitim sektorima u planiranju politika i fazi sprovođenja. Iako je potreba za boljom koordinacijom istaknuta u gotovo svim strategijama i akcionim planovima, ona i dalje u praksi slabo funkcioniše.

Koordinacija različitih politika vezanih za mlade, implementacija i monitoring tih politika, predstavlja veliki izazov za MOS kao resorno ministarstvo nadležno za koordinaciju omladinske politike. Omladinske politike nikada nisu u nadležnosti samo jednog ministarstva već su multisektorske i uključuju veći broj institucija. Propis za koji se očekuje da osnaži koordinativnu funkciju i među-resorni karakter MOS je u fazi razvoja pod radnim nazivom Zakon o mladima.

3.3.5 Informacije sa tržišta rada

Jedan od nerešenih problema jeste činjenica da Srbija ima nekoordinisani informacioni sistem za praćenje situacije i tendencija na tržištu rada. Podaci se prikupljaju, prijavljuju i analiziraju unutar NSZ, kao i u Republičkom zavodu za statistiku korišćenjem različite metodologije i indikatora što ima za posledicu dobijanje značajno različitih rezultata¹⁵.

Reforma tržišta rada u Srbiji je u toku i veliki broj pravnih propisa i standarda je usklađen sa pravnom tekovinom EU (npr. usvajanje Zakona o radu i Nacionalne strategije zapošljavanja). Ipak, još puno toga treba uraditi, naročito na polju unapređenja informacionog sistema tržišta rada koji obezbeđuje informacije o zaposlenosti, nezaposlenosti, otvorenim radnim mestima, ponudi i tražnji određenih profesija, predviđanja budućih kretanja na tržištu rada i industrijskih trendova. Postojeći informacioni sistem o radnoj snazi predstavlja dobru ali ne i dovoljnu osnovu za razvoj politika koje se tiču tržišta rada i radne snage.

U martu 2010. projekat IPA 2008 započet je sa ciljem stvaranja sistema za praćenje i predviđanje trendova na tržištu rada i sistema praćenja i evaluacije aktivnih mera tržišta rada u svim granama NSZ kroz sistematsku primenu usvojene metodologije, definisanje unutrašnjih procedura, obuke za zaposlene i razvoj softvera koji bi podržao ove procese.

¹³ Preduzeća mladih, Biznis program inovacija (BIP), Norveška.

¹⁴ Dostignuća mladih, finansira USAID.

¹⁵ Mihail Arandarenko, Prelaz iz škola na posao, Izveštaj o Srbiji, januar 2007.

3.4 Mapiranje ključnih politika i mera za zapošljavanje mladih

3.4.1 Nacionalni akcioni plan za sprovođenje politike zapošljavanja mladih (2009-2011.)

Ključni dokument za zapošljavanje mladih predstavlja Nacionalni akcioni plan za sprovođenje politike zapošljavanja mladih usvojen¹⁶ u septembru 2009.¹⁷ za period 2009-2011.

Plan pruža osvrt na pet strateških ciljeva: **(1) Jačanje sistema upravljanja tržištem rada** (reorganizacija odseka za zapošljavanje uvođenjem klastera kompetencija koji pokrivaju ciklus politike zapošljavanja; uvođenje reformi po modelu NZS i u lokalnim kancelarijama za zapošljavanje i uspostavljanje lokalnih partnertava za zapošljavanje mladih na nivou okruga/opština). **(2) Unapređenje zapošljivosti mladih ljudi** (uključujući reformu stručnog obrazovanja i obuke; uvođenje sistema obuke bazirane na kompetencijama; uspostavljanje sistema akreditacije obrazovanja odraslih i bolje usluge karijernog vođenja); **(3) Podsticanje zapošljavanja mladih kroz razvoj privatnog sektora** (preusmeravanje investicija i sektorskih politika ka stvaranju zaposlenja za mlade; povezivanje politika razvoja preduzeća i ljudskih resursa; uvođenje ugovora o stažiranju za osobe koje tek ulaze na tržište rada; prilagođavanje sistema troškova u radnom odnosu koji nisu plate i uspostavljanje usluga posvećenih preduzetništvu mladih); **(4) Pобољшanje perspektiva mladih za pristojan rad** (reforma inspektorata rada kako bi se preduzele mere protiv zaposlenja u neformalnoj ekonomiji; mere kojima se promoviše premeštanje mladih radnika i preduzeća u formalnu ekonomiju; povećanje svesti među mladima o pravima koja uživaju na radnom mestu); **(5) Promovisanje inkluzije kroz ciljne mere** (pобољшanje dizajna i ciljanja aktivnih politika tržišta rada i integracija zapošljavanja i socijalnih usluga kako bi se odgovorilo na višeslojnu diskriminaciju).

Planom su obuhvaćeni ključni ciljevi, aktivnosti i ishodi koji se očekuju do kraja 2011. godine, kao i planiranje načina na koji će se sprovedene politike koordinirati i pratiti. NAPZM procenjuje ukupne troškove Akcionog plana za zapošljavanje mladih na €27,876,000 za period od tri godine, od čega su izuzeti troškovi praćenja i evaluacije. Približno €17,244,000 već je obećano i/ili stavljeno na raspolaganje kroz predviđene mere Vlade Srbije (već planirane budžetom) ili kroz programe tehničke saradnje koje finansiraju donatori¹⁸. Preostalih €11,032,000 (oko €3.6 miliona po godini) biće prikupljeno kroz multilateralnu i bilateralnu pomoć tehničke saradnje. Tabela koja sledi prikazuje okvirne troškove i izvore finansiranja Akcionog plana za zapošljavanje mladih Srbije.

¹⁶ Akcioni plan zapošljavanja mladih odobren je odlukom 05. Vlade Republike Srbije pod brojem 11-5709/2009 od 17. septembra 2009

¹⁷ Dokument je rezultat zajedničkih napora ministarstava nadležnih za rad i socijalnu politiku, prosvetu, mlade, poljoprivredu, i predstavnika Kancelarije potpredsednika vlade za sprovođenje Strategije za smanjenje siromaštva, Kancelarije za pridruživanje EU, NSZ, RZS i organizacija poslodavaca i radnika. Razvojni proces je koordiniran od strane Odseka za zapošljavanje MERR, a baziran je na okviru koji je predložila MOR u publikaciji Vodič za pripremanje nacionalnih akcionih planova za zapošljavanje mladih. ¹⁸ Mihail Arandarenko, Prelaz iz škola na posao, Izveštaj o Srbiji, januar 2007.

¹⁸ Projekat MOR Promocija zapošljavanja mladih u Srbiji (PZMS); MOR paket tehničke pomoći MERR-u; zajednički program MOR, IOM, UNDP, UNICEF Podrška nacionalnim zalaganjima za promociju zapošljavanja mladih i upravljanje migracijama finansiran kroz fond MCR od Vlade Španije i zajedničkog MOR, UNDP i UNICEF programa. Jačanje kapaciteta za inkluzivan lokalni razvoj južne Srbije koji će finansirati Vlade Švajcarske, Norveške i Švedske.

Rezultat	Ukupni troškovi, EUR	Obezbeđena sredstva u EUR	Izvori sredstava	Iznos koji treba prikupiti
1.1. Reorganizovani sektor zapošljavanja MERR	1,200,000	820,000	MOR tehnička pomoć; MOR projekat zapošljavanja mladih, MCR-Fond za zapošljavanje mladih i migracije	380,000*
1.2. Reforma NSZ se primenjuje u svim kancelarijama za zapošljavanje	300,000	300,000	MOR projekat zapošljavanja mladih, MCR-Fond za zapošljavanje mladih i migracije, zajednički program inkluzivnog razvoja	0
1.3. Lokalna partnerstva koordiniraju projekte zapošljavanja mladih na lokalnom nivou	500,000	500,000	MCR-Fond za zapošljavanje mladih i migracije	0
2.1. Reformisan sistem obrazovanja i obuka	2,500,000	2,500,000	IPA Ministarstvo prosvete	0
2.2. Fleksibilan ulazak/izlazak formiranog sistema baziranog na kompetencijama	3,800,000	1,500,000	Zajednički program inkluzivnog razvoja MCR-Fond za zapošljavanje mladih i migracije	2,300,000*
2.3. Uspostavljen sistem akreditacije i sertifikacije	(900,000)	(500,000)	IPA Ministarstvo prosvete (videti 2.1.)	400,000*
2.4. Mladi ljudi dobijaju pristup uslugama karijernog razvoja	540,000	240,000	Budžet Vlade Srbije (NSZ)	300,000*
3.1. Investicione politike i planovi daju prioritet projektima zapošljavanja mladih	200,000	0		200,000*
3.2. Podsticaji za promovisanje zapošljavanja mladih	4,724,000	4,134,000	Vlada Srbije (oslobađanje od doprinosa za socijalno osiguranje, fond za razvoj, agencija za MSP)	590,000
3.3. Uvođenje ugovora o stažiranju	2,250,000	0		2,250,000*
3.4. Sistem troškova rada koji ne uključuje plate je prilagođen na bazi rezultata evaluacije	136,000	0		136,000*
3.5. Razvoj preduzetništva mladih koji potiče od organizacija poslodavaca	116,000	50,000	MOR projekat zapošljavanja mladih	66,000
4.1. Reformisani sistem inspekcija tržišta rada	2,500,000	0		2,500,000*
4.2. Mere promocije premeštanja radnika u formalnu ekonomiju	4,640,000	3,000,000	Vlada Srbije (oslobađanje od doprinosa za socijalno osiguranje, fond za razvoj, agencija za MSP)	1,640,000*
4.3. Mladi ljudi postaju svesni prava koja uživaju na radnom mestu	320,000	50,000	MOR projekat zapošljavanja mladih	270,000
5.1. Ciljanje i finansiranje aktivnih politika tržišta rada odgovarajući na potrebe mladih iz vulnerabilnih grupa	3,650,000	3,650,000	Budžet Vlade Srbije (NSZ aktivnih politika tržišta rada) MOR projekat zapošljavanja mladih, MCR-Fond za zapošljavanje mladih i migracije	0
5.2. Integrisanje zapošljavanja i socijalnih usluga	500,000	500,000	MCR-Fond za zapošljavanje mladih i migracije	0
UKUPNO	27,876,000	17,244,000		11,032,000

NAPZM je usvojen u septembru 2009. godine, međutim mehanizam koordinacije još uvek nije zaživeo. Drugi ključni dokument kada je reč o politikama zapošljavanja mladih jeste Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2010. godinu koji je pripremio Sektor za zapošljavanje MERR.

3.4.2 MERR, Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2010. godinu

U 2010. godini Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja je usvojilo Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2010. godinu (NAPZ 2010.) koji predstavlja poslednji akcioni plan za implementaciju Nacionalne strategije zapošljavanja 2005-2010. U ovom trenutku, nije javno dostupan izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije zapošljavanja i sa kakvim uspehom i rezultatima.

Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2010. utvrđuje aktivnosti i mere koje imaju prioritet za 2010. godinu i koji resursi su dostupni. Prioriteti za 2010. godinu su:

- a. Podrška stvaranju novih radnih mesta i podrška formalnom zapošljavanju u privatnom sektoru,
- b. Smanjivanje nezaposlenosti mladih i promocija zapošljavanja mladih, a naročito mladih iz osetljivih grupa,
- c. Decentralizacija politika zapošljavanja mladih i podrška razvoju regionalne i lokalne politike sa proaktivnim pristupom lokalnih vlasti,
- d. Investicije u ljudske resurse kroz poboljšani obrazovni sistem i obuku koje imaju za cilj da uspostave ravnotežu ponude i tražnje na tržištu rada;

Kada je reč o podršci zapošljavanju mladih kroz prioritete MERR Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja za 2010. godinu, planirane su sledeće aktivnosti:

Aktivnost 1 – Osigurati postojanje sinergije različitih politika i uspostavljanje jedinstvenih politika za zapošljavanje mladih
Aktivnost 2 – Razvoj karijernog vođenja i savetovanja
Aktivnost 3 – Poboljšanje veština zapošljivosti mladih
Aktivnost 4 – Priprema stažista za samostalan rad
Aktivnost 5 – Finansijski podsticaji poslodavcima za zapošljavanje mladih
Aktivnost 6 – Programi podrške preduzetništvu mladih
Aktivnost 7 – Finansiranje aktivnih mera zapošljavanja kroz Fond za politike i programe zapošljavanja mladih

Kada je reč o stvaranju uslova za socijalnu inkluziju i zapošljavanje izbeglih i IRL i povratnika, sledeće akcije su planirane za 2010. godinu:

Aktivnost 8 – Podrška zapošljavanju izbeglih i IRL kroz podsticaje i programe javnih radova
Aktivnost 9 - Podrška zapošljavanju lica koja se po sporazumu o readmisiji vraćaju u zemlju kroz aktivne mere zapošljavanja

3.4.3 Planirana raspodela sredstava MERR prema Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja za 2010. godinu

Raspodela sredstava za mere Vlade koje se tiču zapošljavanja:

2,6 milijardi dinara za 10,000 programa stažiranja i javnih radova
3,0 milijardi dinara za kredite za započinjanje sopstvenog posla (bez hipoteke)
15 milijardi dinara za sektor MSP kroz Fond za razvoj

Sredstva raspoređena kroz budžet Republike Srbije za 2010. za aktivne i pasivne mere zapošljavanja:

Budžet u milijardama dinara	2006	2007	2008	2009	2010
Aktivne mere	1,5	2,384	3,014	3,5	3,7
Pasivne mere	8,03	9,95	7,3	4,7	6,036

Aktivne mere zapošljavanja koje sprovodi NSZ:

- Povezivanje ponude i tražnje na tržištu rada uključujući selekciju, savetovanje, obuke za one koji aktivno traže posao, sajmove zapošljavanja, itd.
- Profesionalno savetovanje i planiranje karijere
- Podsticaji poslodavcima u privatnom sektoru za stvaranje novih radnih mesta u iznosu od 160.000 dinara i 80.000 po korisniku za do 50 zaposlenih po jednom poslodavcu
- Podsticajna sredstva za samozapošljavanje u iznosu od 160.000 dinara uključujući savetovanje i obuke u poslovnim centrima, preduzetničke treninge i ekspertske treninge
- Programi obrazovanja i obuke (programi obuka i ponovljenih obuka na poslu, programi prekvalifikacije, obuke koje zahtevaju poslodavci i osnovni obrazovni programi namenjeni nezaposlenima, Romima i povratnicima)
- Programi javnih radova u trajanju od 6 meseci za nezaposlene pripadnike osetljivih grupa
- Podsticaji za korisnike socijalne finansijske pomoći za aktivno traženje posla (ukoliko se zaposle na puno radno vreme dobijaju 30% socijalne finansijske pomoći za ukupni period korišćenja).

3.4.4 Drugi programi i projekti zapošljavanja mladih

U 2010. godini predviđeno je sprovođenje ukupno 19 projekata i programa relevantnih za zapošljavanje mladih od strane privatnih i javnih institucija. Ovi projekti su fokusirani na različite aspekte politika zapošljavanja poput: plaćenog stažiranja pri prvom zaposlenju, podrške lokalnim institucijama u efikasnom upravljanju politikama zapošljavanja, poboljšanja pristupa javnim uslugama, CŽU (celoživotno učenje), razvoj kapaciteta NSZ, razvoj socijalnih preduzeća, programa obuke kojima se poboljšava zapošljivost mladih, preduzetničko učenje i slično. Od 19 projekata, 10 projekata se sprovodi/ će se sprovoditi kroz NSZ ili će NSZ biti uključena u sprovođenje, a 9 projekata sprovode druge državne institucije (Ministarstvo prosvete, Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja) i organizacije civilnog društva (JA, BIP, Centar za neformalno obrazovanje i celoživotno učenje). Iako se kroz sve ove projekte podstiče

odnosno doprinosi boljem zapošljavanju mladih, stepen koordinacije između projekata i aktera koji ih sprovode je gotovo zanemarljiv. Naročito je u konsultativnom procesu u pripremi ovog izveštaja naglašena potreba za boljom koordinacijom i distribucijom informacija među svim akterima kako bi se resursi najoptimalnije koristili a efekat ukupnih napora bio vidljiviji.

Jedan od najznačajnijih projekata koji se je projekat pod nazivom Podrška nacionalnim naporima u promovisanju zapošljavanja mladih i upravljanja migracijama. Deo ovog projekta čini i Fond za zapošljavanje mladih koji ima za cilj da pomogne mladim nezaposlenim licima da kroz različite programe obuke povećaju konkurenstnost na tržištu rada i da dođu do novih radnih mesta. U ovom programu mogu učestvovati sva nezaposlena lica između 15 i 30 godina starosti koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih lica u filijalama NSZ u Beogradu, Novom Sadu, Vranju, Nišu i Jagodini. Program je usmeren na nezaposlena lica sa I i II stepenom stručne spremlje, sa ili bez radnog iskustva. Program nudi 6 različitih mera i to:

1. Obuka u instituciji - obuke za zanimanja koje organizuju institucije a mogu trajati najmanje 1 mesec ili 100 sati obuke a najviše 6 meseci ili 600 sati obuke, u zavisnosti od zanimanja. Najmanje 30% obuke mora da obuhvati praksu u realnom radnom okruženju. Polaznici obuke dobijaju mesečnu nadoknadu u iznosu od 9.360 dinara tokom trajanja obuke. Obuke su osmišljene tako da mladi steknu veštine za zanimanja koja se traže na tržištu rada. Za veštine stečene na ovaj način dodeljuje se sertifikat.
2. Obuka na radnom mestu – obuke se organizuju u preduzećima i mogu trajati najmanje 1 mesec ili 100 sati obuke a najviše 6 meseci ili 600 sati obuke, u zavisnosti od zanimanja. Polaznici obuke dobijaju mesečnu nadoknadu u iznosu od 9.360 dinara tokom trajanja obuke. Obuke su osmišljene tako da mladi steknu veštine za zanimanja koja se traže na tržištu rada. Za veštine stečene na ovaj način dodeljuje se sertifikat.
3. Obuka kod poslodavca – mera finansijskog doprinosa poslodavcu za najviše 3 meseca za zapošljavanje mlade osobe koja zadovoljava uslove za učešće u programu, potpiše ugovor o radu na određeno ili neodređeno vreme i koje najmanje 20% radnog vremena provodi na obuci, i koje na obuci provede najmanje 96 sati. Za veštine stečene na ovaj način dodeljuje se sertifikat.
4. Subvencija doprinosa za obavezno socijalno osiguranje – mera koju mogu koristiti preduzeća samo za mlade koji su završili neku od obuka u koje se nude u okviru ovog programa. Ovom merom je predviđena subvencija u trajanju od 1-3 meseca za preduzeća koja zaposle mladu osobu koja zadovoljava uslove za učešće u programu.
5. Probni rad – mera subvencionisanja probnog rada do najviše 30 radnih dana za preduzeća koja zaposle mladu osobu koja je prošla neku od obuka koje se nude u okviru ovog programa.
6. Samozapošljavanje – mera se sastoji od obuke za započinjanje sopstvenog posla, dodele subvencije u vrednosti od 130.000 dinara na osnovu javnog poziva, usluge mentoringa u periodu od 6 meseci, i ostalih usluga koje mogu biti od koristi za uspešno rukovođenje privatnom firmom (administracija, finansije, marketing i upravljanje ljudskim resursima). Ova mera je prevashodno namenjena mladima od 25-30 godina starosti a prednost se daje grupama mladih koji žele da se udruže i zajedno osnuju firmu.

3.5 Politike drugih sektora relevantne za zapošljavanje mladih

Važnost sprovođenja politika i mera datih kroz Nacionalni akcioni plan za zapošljavanje mladih za period 2009-2011. i Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2010. je očigledna. Međutim, bez implementacije planirane politike kroz različite sektorske strategije, napori da se ostvari napredak u sferi zapošljavanja mladih neće uroditi plodom. Drugi problem predstavlja nedostatak mehanizma za koordinaciju, monitoring i evaluaciju sektorskih strategija. Primera radi, strategije i akcioni planovi navode ključne institucije zadužene za pojedine aktivnosti. Međutim, ne postoji vodeća institucija koja bi bila odgovorna za koordinaciju i monitoring celokupne strategije i procesa, vodeći računa da na taj način sve mere i aktivnosti u okviru planiranih strategija i akcionih planova budu sprovedene. Strategije relevantne za zapošljavanje mladih kratko su opisane u nastavku teksta.

3.5.1 Nacionalna strategija za mlade

U NSM, mladi su osobe uzrasta od 15 do 30 godina starosti. Strategija ima sledeće strateške ciljeve:

- Podsticati mlade da aktivno učestvuju u društvu,
- Razvijati saradnju mladih i obezbeđivati uslove učešće u donošenju odluka,
- Izgrađivati system informisanja mladih na svim nivoima i u svim oblastima,
- Obezbeđivati ostvarivanje prava na jednake mogućnosti a posebno za mlade koji žive u teškim uslovima,
- Podsticati i vrednovati izuzetna ispoljavanja i dostignuća mladih,
- Unapređivati mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih,
- Razvijati otvoren, delotvoran, efikasan i pravedan system formalnog i neformalnog obrazovanja koji je dostupan svim mladima i koji je u skladu sa svetskim trendovima u obrazovanju,
- Podsticati i stimulisati sve oblike zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva mladih,
- Unapređivati bezbednost mladih,
- Čuvati i unapređivati zdravlje mladih, smanjivati rizike i vodeće poremećaje zdravlja i razvijati zdravstvenu zaštitu prilagođenu mladima,
- Osnajivati mlade za inicijative i aktivnosti koje su u skladu sa osnovnim ciljevima održivog razvoja i zdrave životne sredine;

Kao specifični ciljevi zajedno sa merama koje treba preduzeti, navode se sledeći ciljevi u vezi sa zapošljavanjem mladih (izvod iz liste ciljeva):

- 1) Povećati zapošljavanje mladih pripadnika osetljivih grupa
- 2) Povećati učešće mladih u različitim vidovima formalnog i neformalnog obrazovanja
- 3) Osiguranje kvaliteta u formalnom i neformalnom obrazovanju mladih
- 4) Stalno usklađivati razvoj sistema obrazovanja i obuke sa sadašnjima i projektovanim zahtevima tržišta rada
- 5) Ohrabriti mlade da uzmu aktivno, odgovorno i efikasno upravljanje svojom karijerom
- 6) Unaprediti perspektive mladih na tržištu rada i stvoriti uslove za češće i kvalitetnije zapošljavanje mladih
- 7) Obezbediti veće učešće mladih u merama i programima aktivne politike zapošljavanja
- 8) Podsticati otvaranje novih radnih mesta i razvijati samozapošljavanje i preduzetništvo kod mladih u svim sredinama
- 9) Povećati profesionalnu i prostornu pokretljivost mladih

3.5.2 Nacionalna strategija za ekonomski razvoj (2006-2012.)

Nacionalna strategija privrednog razvoja Srbije je usvojena krajem 2006. godine. Ona definiše sledeće strateške pravce:

- i) uspostavljanje atraktivnog poslovnog okruženja kao preduslova za rast konkurentnosti ekonomije,
- ii) razvoj baziran na znanju i ljudskom kapitalu,
- iii) uspostavljanje dobro organizovanje ekonomske infrastrukture,
- iv) ujednačeniji regionalni razvoj,
- v) približavanje ekonomskog razvoja ciljevima socijalne pravde.

Ova strategija je prvi dokument koji naglasak sa visoke stope nezaposlenosti stavlja na nisku stopu zaposlenosti. Strategija predviđa razvoj baziran na znanju koji se treba postići merama u oblasti dodatnog obrazovanja, prekvalifikacija, obuka i sticanja drugih veština koje omogućavaju mladim ljudima da steknu odgovarajuće kvalifikacije kako bi ušli na tržište rada. Jedna od mera je pružanje finansijskih podsticaja poslodavcima koji investiraju u poboljšanje veština i znanja svojih zaposlenih, uvodeći ih time u procese promena i tehnološke modernizacije.

3.5.3 Nacionalna strategija održivog razvoja (2008-2013.)

Nacionalna strategija održivog razvoja (2008-2013.) stavlja akcenat na makroekonomsku stabilizaciju, promociju razvoja MSP i SDI, porast ulaganja u ljudske resurse i prilagodljivost radne snage, smanjenje regionalnih razlika i zaštitu životne sredine kao ključne prioritete politike kako bi se postigao održiv ekonomski rast i društveni razvoj. Srbija i dalje ima slabije performanse u promociji investicija u poređenju sa drugim zemljama u tranziciji. U tom smislu, promocija investicija – zajedno sa povećanjem produktivnosti i diverzifikacijom izvozne strukture – postala je srednjeročni prioritet Vlade.

Da bi se umanjili regionalni dispariteti, Nacionalna strategija održivog razvoja predlaže javno-privatna partnerstva koja bi povećala kvalitet i kvantitet infrastrukture i ljudskog kapitala, kao i ciljanih programa kojima bi se podigao nivo kvalifikovanosti radne snage. Ključni instrumenti politike regionalnog razvoja jesu Fond za razvoj, transferi lokalnim samoupravama (novi Zakon o finansiranju lokalnih samouprava predviđa da ukupan obim transfera jedinicama lokalne samouprave kumulativno iznosi 1.7% BDP-a), podsticaji Ministarstva poljoprivrede i NIP.¹⁹

Najvažniji cilji održivog razvoja su stvaranje novih radnih mesta, smanjenje nezaposlenosti i podsticanje zapošljavanja mladih i osoba sa invaliditetom kao i drugih ugroženih grupa. Ključne mere za postizanje ovih ciljeva tiču se dostizanja održivog obrazovanja i to kroz:

- (i) osiguranje podsticajnih uslova za opštu ekonomsku, finansijsku, institucionalnu i tehničku podršku reformi obrazovanja,
- (ii) promociju koncepta održivog razvoja i održivog obrazovnog sistema kroz formalno i

¹⁹ U julu 2006. Zakon o finansiranju lokalne samouprave je uveo novi mehanizam za upravljanje regionalnom politikom. Tokom 2007. 29.7 milijardi dinara namenjeno je kao transfer gradovima i opštinama. Druga reforma namenjena regionalnom razvoju jeste usvajanje Strategije ruralnog razvoja Srbije i Akcionog plana. Strategija ima za cilj smanjenje regionalnih razlika na 1:3 u odnosu na trenutnih 1:7 na nivou okruga i 1:15 na nivou opština do 2012. Vlada Srbije, Regionalni, ruralni i urbani aspekti siromaštva, Drugi izveštaj o napretku primene SSS u Srbiji, 2007. op.cit

- neformalno obrazovanje,
- (iii) adekvatnu obuku o održivom razvoju za profesore na svim nivoima obrazovanja,
  - (iv) sistemsko ulaganje u istraživanje i obrazovanje za održivi razvoj,
  - (v) nastavak unapređenja saradnje u reformi obrazovanja na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

3.5.4 Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća (2008-2013.)

Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period 2008-2013. prati principe Evropske povelje za mala preduzeća i ima za cilj ekonomski razvoj baziran na znanju i inovativnosti. Strategiju čine pet stubova:

- i) promocija preduzetništva i osnivanja novih biznisa,
- ii) razvoj ljudskih resursa za konkurentni sektor MSP,
- iii) bolje finansijske mogućnosti i sistem oporezivanja,
- iv) porast konkurentnih prednosti MSP u sektoru izvoza,
- v) poboljšanje pravnog, institucionalnog i poslovnog okruženja.

Važnost omladinskog preduzetništva je prepoznata u operativnom planu sprovođenja prva tri stuba Strategije koja uključuju mere poput uvođenja preduzetničkog obrazovanja u škole i obezbeđivanje finansijskih sredstava za pokretanje novih biznisa. Iako su mere podrške prepoznate kao važne i u Strategiji i u operativnom planu, te mere nisu definisane kao obavezne pri pružanju finansijskih podsticaja pokretanju novih biznisa i samozapošljavanju. Mere podrške su od ključne važnosti za poslovanje tokom prve tri godine, a naročito su bitne za mlade jer oni nemaju radno iskustvo i dovoljno znanja o upravljanju sopstvenim preduzećem.

3.5.5 Strategija regionalnog razvoja Srbije (2007-2012.)

Strategija regionalnog razvoja usvojena je prvenstveno sa ciljem razvoja novih institucionalnih rešenja i mehanizama za podršku ujednačenom regionalnom društveno-ekonomskom razvoju kroz rast konkurentnosti regiona, smanjenja regionalnih dispariteta, iskorenjivanja siromaštva i izgradnje regionalne institucionalne infrastrukture. Usvojeni Zakon o regionalnom razvoju podelio je Srbiju na 5 regiona (Vojvodina, Beograd, Zapadna Srbija i Šumadija, Istočna i Južna Srbija i Kosovo i Metohija). Sprovođenje Strategije smanjiće migracije, poboljšati kvalitet života i stvoriti nova radna mesta i poslovne mogućnosti.

Strategija ističe postojanje disbalansa u ponudi i tražnji na tržištu rada koji je delom posledica činjenice da je u mnogim mestima u Srbiji privredna struktura izmenjena u poslednjih 10 godina a svršeni diplomci ulaze na tržište rada sa nedovoljno znanja ili sa neadekvatnim kvalifikacijama. Strategija predviđa sledeće podsticaje za zapošljavanje mladih ljudi:

- (i) pružanje mladim nezaposlenim licima koja dugo traže posao više vrsta podrške u traženju posla u okviru mere aktivne politike zapošljavanja NSZ,
- (ii) stvaranje uslova za povratak i zapošljavanje mladih koji bili na radu u inostranstvu,
- (iii) podsticanje zapošljavanja mladih osoba sa invaliditetom,
- (iv) prilagođavanje sistema obrazovanja potrebama tržišne ekonomije, a naročito MSP,
- (v) posebne poreske pogodnosti kojima bi se stimulisalo zapošljavanje.

3.5.6 Strategija karijernog vođenja i savetovanja (2010-2014.) i Akcioni plan za sprovođenje Strategije

U martu 2010. godine Vlada Srbije je usvojila Strategiju karijernog vođenja i savetovanja. Strategijom su definisana četiri glavna cilja:

- a) uspostavljanje sistema karijernog vođenja i savetovanja,
- b) razvoj i uvođenje karijernog vođenja i savetovanja u obrazovanje,
- c) uvođenje karijernog vođenja i savetovanja u zapošljavanje,
- d) stalna promocija karijernog vođenja i savetovanja.

Razvoj karijernog vođenja i savetovanja uopšteno posmatrajući, uključuje nekoliko osnovnih elemenata:

- Uvrštavanje karijernog savetovanja kao sveobuhvatnog obrazovnog cilja na svim nivoima obrazovanja,
- Osiguravanje pristupačnosti karijernim informacijama mladima i odraslima,
- Umrežavanje i bliska saradnja između sistema karijernog vođenja i savetovanja za odrasle i sistema karijernog vođenja za mlade.

Akcioni plan za karijerno vođenje i savetovanje predviđa sledeće mehanizme primene:

- Uspostavljanje Nacionalnog resursnog centra za karijerno vođenje i savetovanje
- Razvoj postojećeg i novih informativnih centara iprofesionalnog savetovanja (ICPA), za sve korisnike usluga NSZ,
- Uspostavljanje i funkcionisanje mobilnih kreiranih centara za ruralne oblasti udaljenih od filijala NSZ.

Ključne institucije planirane da implemetniraju strategiju su MERR, NSZ, MP, MOS, MRSP, Privredna komora, Centar za razvoj karijere, udruženja, univerziteti i srednje škole. Implementacija strategije će doprineti daljem razvoju karijernog vođenja i savetovanja kao relativno nove prakse u Srbiji. Primena Strategije će pružiti veću podršku mladim ljudima u donošenju odluka vezanih za obrazovanje, obuku i zapošljavanje i doprineće poboljšanju veština zapošljivosti.

3.5.7 Lokalni akcioni planovi za mlade

U 2009. godini približno 20 opština je usvojilo lokalne akcione planove za mlade. Tokom pripreme ovog Izveštaja, ovi planovi su pregledani kako bi se utvrdilo u kojoj meri je podsticanje zapošljavanja mladih i preduzetništva uvršteno u lokalne prioritete i koji su problemi identifikovani u ovoj oblasti. Nezaposlenost i nedostatak mogućnosti zapošljavanja prepoznati su kao prioritetni problemi mladih u svim akcionim planovima u koje je izvršen uvid. Međutim, konkretni ciljevi i aktivnosti na rešavanja problema nezaposlenosti nisu dovoljno jasno definisani, uz nekoliko izuzetaka. Dok u nekim planovima postoji set predloženih aktivnosti vezanih za zapošljavanje mladih i preduzetništvo, u većini je ovo ili potpuno izostavljeno, ili je samo pomenuto. Nedostaje povezanost između NAPZM i Lokalnih akcionih planova za mlade. Sredstva za sprovođenje LAP za mlade su veoma skromna i nedovoljna za efikasno, dubinsko i organizovano rešavanje ovog problema u lokalnoj zajednici.

3.6 Ključni nalazi konsultativnog procesa

Kao što je već pomenuto tokom rada na ovom izveštaju održani su okrugli stolovi sa lokalnim, regionalnim i nacionalnim akterima koji su direktno uključeni u programe i/ili politike zapošljavanja mladih, koji su aktivni na polju obrazovanja, ili rade u oblasti lokalnog i regionalnog društveno-ekonomskog razvoja, razvoja preduzeća i preduzetništva. Tokom tri odvojena sastanka učesnici su razgovarali o ključnim problemima zapošljavanja mladih, deleći iskustva i primere dobre prakse iz različitih programa zapošljavanja i nudeći konkretne preporuke koje čine sastavni deo ovog izveštaja.

Kao ključne probleme u zapošljavanju i nezaposlenosti mladih učesnici su naveli:

- Nedostatak radnih mesta i nepovoljnu poslovnu klimu,
- Neadekvatno obrazovanje koje ne odgovara potrebama tržišta rada;
- Nedostatak prakse tokom i odmah nakon završetka školovanja;
- Nedostatak veština zapošljivosti;
- Nedostatak regulative za podsticanje kulture volontiranja;
- Niska dostupnost programa neformalnog obrazovanja i obuke;
- Nizak pristup informacijama u ruralnim sredinama;
- Niska vidljivost NSZ u malim sredinama izvan urbanih centara;
- Diskriminaciju mladih na tržištu rada, naročito mladih Roma;
- Široku rasprostranjenost neformalne ekonomije koja naročito pogađa sektor usluga;
- Neadekvatan i mladima neprilagođen način prezentovanja informacija o mogućnostima za zapošljavanje, preduzetništvu i samozapošljavanju;

Takođe je naglašeno da usvajanje praksi o ovoj oblasti iz drugih zemalja najpre treba da prođe procenu uticaja jer su se mnogi od tih programa pokazali neuspešnim, ili je bilo potrebno njihovo prilagođavanje lokalnim specifičnostima.

Ključne prepreke efektnom rešavanju identifikovanih problema prepoznate su u: **nedostatku koordinacije i podeli informacija među različitim institucijama; nedoslednosti i parcijalnosti u sprovođenju politika i mera, a naročito praćenja i procene uspeha završenih programa.** Pored ovoga, učesnici su naveli i činjenicu da postoji neusaglašenost a često i kontradiktornost među različitim strategijama i akcionim planovima, kao i nepostojanje komunikacije i međusobnog uključivanja u procese između državnih institucija, civilnog društva, poslovnog sektora i sektora obrazovanja.

Učesnici su pomenuli i **primere dobre prakse** u zapošljavanju mladih poput: **biznis inkubatora; preduzetničkog obrazovanja kroz Biznis program inovacija (BIP) i Dostignuća mladih (DM); primera programa praksi koje organizuju studenti Fakulteta organizacionih nauka; programa mentorstva; sajмова zapošljavanja; obuka na radnom mestu; socijalna preduzeća kao način za rešavanje problema nezaposlenosti osetljivih grupa uključujući i mlade migrante, sa rezervom da se mora poboljšati regulatorni okvir.** Učesnici su zaključili da bi bilo veoma korisno sakupiti i sistematizovati primere dobre prakse i učiniti ih dostupnim.

Deo 4 • Glavni zaključci

U ovom delu izveštaja predstavljeni su glavni zaključci koji proizilaze iz pregleda navedenih politika i mera i komentara i preporuka prikupljenih u konsultativnom procesu organizovanom prilikom pripreme ovog izveštaja.

Rešavanje pitanja zapošljavanja mladih u nedovoljno razvijenoj ekonomiji Srbije predstavlja zahtevan i složen zadatak za Vladu, poslodavce, sektor obrazovanja, civilno društvo i druge aktere. Zato pronalaženje održivih rešenja zahteva koordinisane i usaglašene aktivnosti u sledeće četiri oblasti:

- a) Stvaranje povoljnog poslovnog okruženja i otvaranje novih radnih mesta uz ravnomerniji regionalni društveno-ekonomski razvoj,
- b) Nastavak reforme obrazovnog sistema čime bi se poboljšali ishodi obrazovanja a u skladu sa potrebama izmenjene privredne strukture i zahteva na tržištu rada;
- c) Izgradnja kapaciteta nacionalnih i lokalnih institucija i kao i aktera iz civilnog društva za kreiranje politika koje se baziraju na činjenicama, izgradnja efektivnih i efikasnih struktura za sprovođenje i praćenje;
- d) Uspostavljanje efikasnog informacionog sistema o kretanjima na tržištu rada koji uključuje procenu potreba na strani ponude i tražnje i predviđanje budućih kretanja na tržištu rada;

Nastavak ovog dela izveštaja organizovan je na način koji reflektuje ključna zapažanja vezana za gore pomenute oblasti.

1) Pojedine kategorije aktera u oblasti zapošljavanja mladih i migracija nisu informisani da je NAPZM usvojen i da se sprovodi – na dva okrugla stola na kojima su učestvovali predstavnici civilnog društva, lokalnih i regionalnih vlasti i kancelarija za mlade, konstatovano je da kod ovih kategorija aktera postoji **nedostatak svesti i informacija da je NAPZM usvojen i da se sprovodi**. Na ovo se nadovezuje zaključak da ovi akteri nisu uključeni u sprovođenje NAPZM.

2) Nedostaje mehanizam za horizontalnu i vertikalnu koordinaciju politika i mera zapošljavanja mladih – NAPZM predviđa uspostavljanje Savetodavnog odbora pri MERR za praćenje sprovođenja ali nije poznato da li je ovaj Odbor konstituisan in a koji način funkcioniše. Nije jasno predviđeno na koji način će se u koordinaciju i praćenje sprovođenja uključiti organizacije civilnog društva i lokalne institucije relevantne za zapošljavanje mladih. Nedostatak snažnog i sveobuhvatnog mehanizma za koordinaciju i praćenje usporava distribuciju i dostupnost informacija, umanjuje saradnju među svim relevantnim akterima, pojedine mere čini manje vidljivim i efikasnim i doprinosi manje efikasnom korišćenju resursa.

3) Sistem praćenja i procene uspešnosti sprovođenja politika i mera još uvek nije sveobuhvatno i sistematski uveden u praksu i javlja se sporadično. Osim toga, unutrašnji kapaciteti javnih institucija za primenu ovih procesa su još uvek na niskom nivou. Posledica je **nepostojanje tačnih i pouzdanih podataka** o tome koji su stvarni efekti sprovedenih programa povezanih sa zapošljavanjem, kao i o tome šta je potrebno promeniti ili poboljšati.

4) Nedostatak odlučnosti i strateškog pristupa u rešavanju problema nezaposlenosti kroz reformu obrazovanja i obuke sa fokusom na unapređenje ishoda učenja – iako naglašeni kao **strateški prioritet** za poboljšavanje ishoda učenja i obuke i podrške razvoju radne snage u Srbiji, **Nacionalni okvir kvalifikacija i Nacionalni okvir kompetencija** tek treba da budu usvojeni. Razvoj efikasnog informacionog sistema na tržištu rada za praćenje ponude i tražnje i procenu budućih potreba i kretanja neće biti moguć bez prethodnog definisanja nivoa sticanja kvalifikacija i njihovog opisa u smislu stečenih znanja veština i sposobnosti.

5) Nedostatak obavezne, organizovane i strukturisane praktične obuke za zanimanje - većina programa na svim nivoima obrazovanja ne sadrži obaveznu praktičnu obuku u realnom radnom okruženju. Ovo za posledicu ima ulazak mladih diplomaca na tržište rada bez ikakvog praktičnog iskustva.

6) Nedostupnost informacija u vezi sa radom Fonda za razvoj - Fond za razvoj kao ključni mehanizam Vlade Republike Srbije za sprovođenje politike ravnomernog regionalnog razvoja ne pruža informacije na osnovu kojih bi se izvršila kvalitativna i kvantitativna procena uspeha. Nisu dostupne informacije o kriterijumima na osnovu kojih Fond donosi odluku o pružanju finansijske podrške, podaci o obimu, strukturi i nameni odobrenih sredstava, podaci o praćenju i proceni uspešnosti odobrenih sredstava i slično. Dostupnost navedenih informacija omogućila bi procenu uspeha rada Fonda, na osnovu koje bi mogle da se planiraju mere unapređenja rada Fonda za razvoj.

7) Informacije o mogućnostima za zapošljavanje osetljivih grupa mladih i mladih u ruralnim sredinama ne stižu do ove kategorije mladih - plasiranje informacija o mogućnostima zapošljavanja osetljivih grupa najčešće se odvija klasičnim kanalima poput oglasnih tabli u filijalama NSZ i preko interneta. Ovo nisu kanali komunikacije koje koriste osetljive grupe i mladi u ruralnim sredinama. Distribucija informacija preko organizacija civilnog društva koje rade na terenu sa direktnim korisnicima i drugi direktni kanali komunikacije bili bi efikasniji način informisanja mladih osoba sa invaliditetom, izbeglih i IRL, Roma, mladih bez stručne spremlje mladih u ruralnim sredinama i drugih osetljivih grupa mladih.

8) Spor proces decentralizacije sprovođenja politika u oblasti zapošljavanja mladih – lokalne samouprave ne odvajaju dovoljno sredstava za programe podrške zapošljavanju mladih i preduzetništvo, imaju ograničene administrativne i ljudske kapacitete za rešavanje problema nezaposlenosti mladih, dok sa druge strane, NSZ funkcioniše centralizovano u pogledu razvijanja programa i mera, i stepen saradnje i koordinacije sa planovima i programima lokalnih samouprava je marginalan.

9) Nedovoljno jasno definisani lokalni planovi za rešavanje problema nezaposlenosti mladih i nedostatak sredstava za sprovođenje planova – više od 20 opština u Srbiji je usvojilo LAP za mlade. Nezaposlenost i nedostatak mogućnosti za zapošljavanje su prepoznati kao prioritetni problemi mladih u lokalnoj zajednici. Međutim, uz nekoliko izuzetaka, konkretni ciljevi i aktivnosti na rešavanju problema nezaposlenosti nisu uopšte ili nisu dovoljno jasno definisani. Poseban problem su sredstva za sprovođenje LAP koja ili se ne predviđaju, ili su nedovoljna da bi se postigao definisani cilj ili su raspoređena na neadekvatan način.

10) Nedostatak kapaciteta na lokalnom nivou za sprovođenje usvojenih planova

– u konsultativnom procesu je zaključeno da administrativni i ljudski kapaciteti lokalnih administracija i civilnog društva nisu dovoljni za efikasnu primenu lokalnih planova i strategija za zapošljavanje mladih. Ovo za posledicu ima kreiranje lokalnih planova koji ne odgovaraju na potrebe građana, usvajanje planova bez obezbeđivanja sredstava za njihovo sprovođenje, nekoordinisano usvajanje i sprovođenje planova između različitih aktera i službi, nepostojanje akcionih planova i ne preduzimanje nadzora nad sprovođenjem i procene uspeha sprovedenih planova. Programi jačanja kapaciteta obrazovne i kvalifikacione strukture zaposlenih u lokalnoj administraciji i civilnom društvu unapredili bi efekte lokalnih napora u rešavanju problema nezaposlenosti mladih.

11) Preduzetništvo se shvata na tradicionalan način kao mehanizam za amortizovanje viška radne snage a ne mehanizam za inovacije, stvaranje nove vrednosti i katalizacije rasta i razvoja

- postojeći programi podrške razvoju preduzetništva su u stvari programi samozapošljavanja i do skoro su bili dostupni samo nezaposlenim licima, ne i zaposlenima. Iskustvo učesnika konsultativnog procesa koji rade sa osetljivim grupama u cilju njihovog zapošljavanja, govori da je najčešći motiv nezaposlenih lica koja uzimaju sredstva za započinjanje sopstvenog posla, potreba za preživljavanjem i obezbeđivanjem puke egzistencije. Zarad zadovoljavanja ovih potreba, nezaposlena lica su spremna da iskoriste svaku priliku koja im se pruži bez ozbiljne procene rizika, mogućnosti za uspeh i strateškog planiranja ulaska u sopstveni biznis. Posledica ovaga je veliki broj neuspešnih preduzetničkih inicijativa i promašenih investicija. Sa druge strane, lica koja nisu u statusu nezaposlenih odnosno koja nisu egzistencionalno ugrožena operdeljuju se za otpočinjanje sopstvenog posla onda kada prepoznaju tržišnu priliku i nakon ozbiljnog planiranja i procene. Start ap krediti Fonda za razvoj omogućili su mladima sa dobrom poslovnom idejom bez obzira na radni status da dobiju sredstva za započinjanje sopstvenog posla. No i pored toga, opstali su brojni problemi poput nedovoljne transparentnosti u radu Fonda, ograničenost podrške na delatnosti koje uključuju nabavku mašina, odnosno uglavnom na proizvodne delatnosti.

12) Nedostatak sticanja dinamičkih a posebno preduzetničkih kompetencija tokom ciklusa obrazovanja i vaspitanja

– sticanje preduzetničkih kompetencija dostupno je malom broju polaznika u okviru pilot programa u srednjim stručnim školama, a koji zavise od donatorskih sredstava. Tokom 2009. godine u okviru projekta Uspostavljanje nacionalnog partnerstva za doživotno preduzetničko obrazovanje inicirana je izrada Strategije za doživotno preduzetničko obrazovanje i intenzivnija saradnja svih aktera iz javnog i privatnog sektora na promociji preduzetničkog učenja. Nosioc projekta koje je finansiran sredstvima EU preko Evropske fondacije za obuku bio je MERR uz učešće MP, MOS, NSZ, Privredne komore Srbije, Unije poslodavaca, Agencije za MSP, zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Beogradskog univerziteta, Građanskih inicijativa i Beogradske otvorene škole. Projekat je rezultirao pripremom nekoliko strateških dokumenata uključujući i tekst Strategije, ali na ova dokumenta nikada nije stavljan potpis svih učesnika. Preduslov da se proces nastavi jeste potpisivanje pripremljenih dokumenata od strane svih aktera a pre svega MERR i MP. Ukoliko do ovoga ne dođe uskoro, postoji opasnost da se postojeći pilot programi koje u srednjim stručnim školama realizuju akteri iz privatnog sektora obustave, jer su po zakonu pilot programi ograničeni na period od pet godina, nakon čega se ili prekidaju ili se integrišu u sistem obrazovanja. Dobri primeri programa koji doprinose sticanju preduzetničkih kompetencija jesu Dostignuća mladih i Biznis program inovacija. Kroz konkretan rad na poslovnoj ideji i

razvoju poslovnog plana ove veštine se vežbaju podstičući i razvijajući inovativnost, timski rad, komunikaciju, sopstveni razvoj, ambiciju, i samoinicijativu.

13) Mladi se ne mogu posmatrati kao homogena grupa sa istim odlikama, problemima i potrebama, jer pored opštih društveno-ekonomskih uslova u mestima u kojima žive, postoje i drugi faktori koji utiču na kvalitet njihovog života, mogućnosti zaposlenja i odluka koje donose. U te faktore spadaju npr. ekstremno siromaštvo Roma, nerešen status izbeglih i IRL, status povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, diskriminacija osoba sa invaliditetom, rodna i etnička pitanja i drugo. Izbegla i IRL često ne nastave svoje školovanje jer ih socioekonomska situacija primorava da ranije počnu da rade, često i u srednješkoloskom uzrastu. Rezultat toga je da mnogi mladi iz ove kategorije žive na rubu siromaštva.

14) Osetljive grupe mladih su višestruko diskriminisane na tržištu rada - osetljive grupe mladih su najčešće, zbog odlika koje ih čine osetljivim, izložene različitim oblicima diskriminacije a naročito diskriminaciji na tržištu rada. Politike zapošljavanja mladih i unapređenja socioekonomskog statusa mladih moraju obuhvatiti i ovu činjenicu da bi ciljevi bili postignuti.

Deo 5 • Preporuke

Za dubinsko i sistematsko rešavanje problema niske stope zaposlenosti mladih neophodno je preduzeti niz sistemskih mera uz uključivanje svih relevantnih društvenih aktera. **Opšte preporuke** odnose se na sledeće oblasti:

- a) Stvaranje podsticajnog poslovnog okruženja i podrške razvoju privatnog sektora i razvoju MSP, uključujući reformu javne uprave, giljotinu propisa, reformu poreskog sistema ka stimulativnijem poreskom režimu za mlade, kao i diverzifikacija mera podrške omladinskom preduzetništvu i samozapošljavanju i porast dostupnosti i obuhvata ovih mera uz kreiranje posebnih mera za podsticanje zapošljavanja i socioekonomskog statusa mladih iz osetljivih grupa,
- b) Nastavak reforme sistema obrazovanja i obuke sa fokusom na ishode učenja, uključujući i neformalno tj. vaninstitucionalno i implicitno učenje, i usvajanje sistemskih dokumenata poput NOK i NOKO kao i nove klasifikacije zanimanja što čini preduslov za efikasiju reformu nastavnih programa i planova i tržišta rada kao i razvijanje modernog informacionog sistema za praćenje i procesu sadašnjih i budućih kretanja na tržištu rada,
- c) Pобољшanje vertikalne i horizontalne koordinacije politika zapošljavanja mladih, uključivanje svih relevantnih aktera u mehanizam koordinacije i praćenja,
- d) Unapređenje sistema nezavisnog praćenja sprovođenja politika zapošljavanja mladih i procene uspešnosti, uvođenjem eksternih nezavisnih aktera.

Specifične preporuke u odnosu na odabrane oblasti za javno zagovaranje u narednom periodu odnose se na sledeće:

Unapređenje mehanizma za koordinaciju

- 1) Razviti efikasan **mehanizam za koordinaciju i praćenje sprovođenja politika zapošljavanja mladih** koji treba da obezbedi:

- Osiguranje horizontalne (između ministarstava, NSZ i drugih nacionalnih aktera iz javnog i privatnog sektora) i vertikalne koordinacije (između različitih nivoa državne uprave),
- Unapređeni mehanizam koordinacije kreiranja, usvajanja i sprovođenja javnih politika koje doprinose unapređenju zapošljavanja mladih između različitih ministarstava,
- Uključivanje civilnog društva u mehanizam koordinacije,
- Uključivanje lokalne vlasti i regionalnih razvojnih agencija u mehanizam koordinacije,
- Uključivanje drugih aktera prema potrebi (npr. Donatora i međunarodnih organizacija) radi razmene informacija, udruživanja napora i izbegavanja preklapanja u aktivnostima.

2) **Uskladiti sve sektorske politike sa Nacionalnom strategijom za mlade** a naročito statističke podatke prema starosnim kategorijama (15-19 godina, 20-24, 25-30).

3) **Obezbediti nezavisno praćenje sprovođenja planiranih aktivnosti** vezanih za zapošljavanje, definisanih u okviru NAPZ za 2010. godinu, kao i **nezavisno praćenje raspodele i utroška finansijskih sredstava** (rezultata, efektivnosti i efikasnosti) po završetku ovih programa.

Unapređenje sistema podrške preduzetničkim inicijativama mladih

4) **Mere podrške za pokretanje sopstvenog posla proširiti na period korišćenja od 3 godine, mere diverzifikovati na finansijske i nefinansijske oblike** uključujući ažuriranje tržišnih informacija, obrazovanje, poslovno savetovanje i mentoring, davanje finansijske podsticaja i adekvatne podrške za biznise u nastajanju, podsticajna poreska politika i regulatorni okvir. Mere finansijske podrške diverzifikovati na bespovratna sredstva i zajmove. Ove mere treba da prate jasni i transparentni kriterijumi, procedure i sistem praćenja i procene uspeha.

5) **Omogućiti dobijanje sredstava Fonda za razvoj i za neproizvodne delatnosti** naročito za uslužne delatnosti poput pružanja intelektualnih usluga, usluga istraživanja i razvoja i drugih delatnosti koje nužno ne zahtevaju nabavku mašina i druge opreme.

6) **Programe zapošljavanja i unapređenja socioekonomskog statusa osetljivih grupa mladih realizovati u saradnji sa organizacijama civilnog društva koje rade na terenu direktno sa korisnicima** – informacije o mogućnostima distribuirati preko direktnih kanala komunikacije sa osetljivim grupama odnosno preko programa organizacija civilnog društva, razvijati programe koji će integrisati postojeće programe javnih i privatnih institucija za osetljive grupe.

7) **Razviti podsticajne mere za stimulisanje mladih preduzetnika da iz neformalne ekonomije pređu u formalnu ekonomiju – obezbediti poreske olakšice i oslobađanje od plaćanja doprinosa u prve tri godine za preduzetnike do 30 godina koji registruju svoj biznis i uđu u legalne tokove poslovanja** – neformalna ekonomija proizvodi trenutnu sigurnost i zaradu mnogim mladim preduzetnicima. Međutim, na dugi rok poslovanje u neformalnoj ekonomiji nije održivo jer ne obezbeđuje pogodnosti socijalnog i penzionog osiguranja, akumulaciju radnog staža, onemogućava mlade da uđu u kreditne aranžmane i nema doprinosa budžetu. Poslovanje u neformalnoj ekonomiji dodatno podstiče nelojalnu konkurenciju poslovima u formalnoj ekonomiji.

8) Obezbediti podršku i promociju netradicionalnim a profitabilnim delatnostima u ruralnim sredinama. Usvojiti mere za podršku započinjanju preduzetničkih aktivnosti u ruralnim oblastima koje se ne odnose samo na poljoprivredu i turizam. U ruralnim oblastima drugi profitabilni biznisi poput pružanja različitih usluga, obnovljivi izvori energije, zaštita životne sredine i seoskog okoliša, IKT, obrazovanje i obuka i druge slične delatnosti imaju potencijal za obezbeđivanje održivog zapošljavanja i nude mogućnosti za samozapošljavanje mladih na selu a jača se i socijalna kohezija na selu. Time se stvaraju nova radna mesta i poboljšava kvalitet života pošto obično usled nedostatka pristupa različitim vrstama usluga mladi i napuštaju ruralne sredine.

Unapređenje sistema obrazovanja i obuke u skladu sa potrebama na tržištu rada

9) Odgovorno pristupiti usvajanju NOK i NOKO, koordinirati procese usvajanja nove klasifikacije zanimanja sa procesima usvajanja NOK i NOKO. Razumevanje važnosti usvajanja NOK-a i NOKO-a i dalje nedostaje. Postoji potreba za **dodatnom kampanjom podizanja svesti** unutar Vlade, Parlamenta, akademske zajednice i privrede o značaju ovih procesa za unapređenje zapošljavanja u Srbiji.

10) Nastaviti proces kreiranja Nacionalnog partnerstva za promociju preduzetničkog učenja, usvojiti sve neophodne mere, formalizovati partnerstvo nastaviti sa procesom usvajanja i promocije Strategije za doživotno preduzetničko učenje.

11) Podsticati diverzifikaciju sredstava dostupnih za programme koji doprinose zapošljavanju mladih na lokalnom nivou – podstaći diverzifikaciju sredstava iz javnih i privatnih izvora naročito za programme neformalnog obrazovanja i obuke, naročito u lokalnim sredinama gde takve mogućnosti nedostaju mladima u srednjim školama i nezaposlenima (zapošljivost, preduzetništvo, IT, strani jezici i drugih programa sticanja veština).

12) Unaprediti regulativu koja se odnosi na stručno osposobljavanje i praktičnu obuku na radnom mestu kako u okviru programa formalnog tako i u okviru programa neformalnog obrazovanja i učenja.

13) Unaprediti regulativu i pristup neformalnom učenju obuci za sticanje veština zapošljivosti za mlade u ruralnim sredinama.

Druge specifične preporuke

14) Povećati dostupnost statističkih podataka o zapošljavanju mladih i njihovo prikazivanje korisnicima na razumljiv način, obezbediti **sistematično prikupljanje i analizu podataka** o zaposlenosti i nezaposlenosti mladih s obzirom na: godine starosti, pol, etničku pripadnost invaliditet, ranjivost (izbegla i IRL, migranti), opštine, urbanu sredinu, ruralnu sredinu, kao osnov za razvijanje ciljanih politika baziranih na činjenicama, i efikasnijih i učinkovitijih programa za zapošljavanje mladih i **Kreirati i učiniti javno dostupnom bazu podataka o zapošljavanju, preduzetništvu** odnosno **primerima dobre prakse** u cilju podsticanja zapošljavanja mladih.

15) Razvijati informacioni sistem o mogućnostima zapošljavanja mladih u skladu sa standardima najbolje prakse –informacija mora biti prezentovana na načine i kroz

kanale koji su odgovarajući za ciljnu grupu. U tom smislu poruku treba prilagoditi jeziku koji je razumljiv mladima i distribuirati je kanalima kojima ciljna grupa komunicira. Ovaj zadatak zahteva partnerski odnos između državnih institucija na svim nivoima i sektora civilnog društva koji je u direktnom kontaktu sa korisnicima. Primera radi, informisanost izbeglih i IRL se bolje može postići u bliskoj saradnji sa postojećim udruženjima izbeglih i IRL.

16) Rad **Fonda za razvoj Republike Srbije učiniti transparentnijim** posebno u pogledu kriterijuma za odobravanje sredstava i objavljivanja podataka, obezbediti eksterno praćenje i procenu uspeha.

17) **Osnažiti kapacitete lokalnih aktera za integrisanje potreba mladih u** politike ekonomskog razvoja kojim bise osiguralo prepoznavanje potreba mladih ljudi i njihovo, kao i to da mladi postanu korisnici različitih programa podrške koje nude lokalne samouprave.

18) Obezbediti **tehničku podršku lokalnim samoupravama u integrisanju komponente zapošljavanja mladih i razvoja preduzetništva u LAP za mlade**, obezbediti programme i mere za jačanje kapaciteta lokalne administracije i civilnog društva za planiranje, kreiranje, sprovođenje i praćenje politika i mera za zapošljavanje mladih.

19) **Obezbediti programe jačanja kapaciteta i vidljivosti kancelarija za mlade**, lokalnih saveta za mlade kao i lokalnih organizacija civilnog društva radi boljeg praćenja sprovođenja politika zapošljavanja na lokalnom nivou uz punopravno uključivanje mladih u svaku fazu procesa.

20) **Podržati stvaranje koalicija (lokalnih i nacionalnih) za kreiranje novih radnih mesta** koja bi zagovarala za sprovođenje politika unapređenja poslovnog okruženja, uključujući programe strateške podrške rastu postojećih MSP i podrške za preduzeća u nastajanju sa obavezujućim merama podrške tokom **prve tri godine** poslovanja (informacije, obrazovanje, finansijski instrumenti, mentoring). Da bi se omogućila održivost novoosnovanim preduzećima, korisno je angažovati savetnike iz poslovnog sektora za evaluaciju prilikom odobravanju bespovratne pomoći i zajmova mladim preduzetnicima. Važan deo aktivnosti stvaranja podsticajnog poslovnog okruženja čine unapređenje regulatornog okvira (usvajanje propisa ali i giljotina suvišnih i nesvršishodnih propisa), poreske politike i mera protiv nelojalne konkurencije.

21) **Promovisati i podržati alternativne načine zapošljavanja i poslovanja poput socijalnih preduzeća i kooperativa** kao modela zapošljavanja osetljivih i teže zapošljivih kategorija mladih, kroz osiguravanje odgovarajućeg finansijskog i regulatornog okvira i niza mera za podršku.

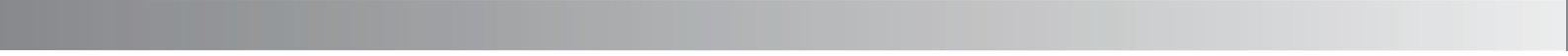
22) **Unaprediti regulativu o zapošljavanju mladih iz osetljivih grupa i započeti sa ciljanim zapošljavanjem** i razvojem programa preduzetništva za mlade iz ugroženih grupa kroz integraciju, osnaživanje, obrazovanje i obuku, finansijske podsticaje i mentoring.

Prilog • Spisak učesnika okruglih stolova održanih u okviru konsultativnog procesa tokom preliminarnog istraživanja.

1.	Miodrag Nedeljković	Inicijativa za demokratiju i saradnju
2.	Marko Aksentijević	Grupa 484
3.	Nenad Stojanović	PROACTIVE Niš
4.	Danijela Mandić	Novosadski humanitarni centar
5.	Saša Mihajlović	Studentska unija Srbije
6.	Miljan Radunović	AEGEE Beograd
7.	Biljana Dimitrijević	PKS
8.	Irena Dukanac	PKS
9.	Nataša Cupać Pavlović	Unija poslodavaca Srbije
10.	Radovan Živković	Ministarstvo prosvete
11.	Zorica Labudović	Ministarstvo omladine i sporta
12.	Goran Radisavljević	Timočki omladinski centar Zaječar
13.	Marina Petrović	Centar za liberalno-demokratske studije
14.	Milan Vujović	Nacionalna agencija za regionalni razvoj
15.	Sanja Manojlović	Nacionalna agencija za regionalni razvoj
16.	Radivoj Nadlački	Ministarstvo poljoprivrede
17.	Tatjana Rajić	UG Šansa
18.	Biljana Ignjatović	UG Šansa
19.	Jasmina Šantić	Nacionalna služba za zapošljavanje
20.	Olja Pantić	PPES/USAID
21.	Aleksandar Elezović	Dostignuća mladih
22.	Igor Kostić	Inicijative Prokuplje
23.	Ljiljana Lutovac	MERR
24.	Ruška Dabić	Regionalna razvojna agencija Zlatibor
25.	Bratislav Dobrić	Biznis program inovacija
26.	Admir Veljović	KzM Prijepolje
27.	Mladen Lazić	Regionalna KzM u Subotici
28.	Radovan Bajić	KzM Lajkovac
29.	Viera Tarnoci	KzM Bački Petrovac
30.	Aleksandra Đukanović	KzM Palilula
31.	Marijana Božić	REDASP Kragujevac
32.	Slobodan Krstović	NALED
33.	Džemil Huseinović	SEDA
34.	Aida Ćorović	Urban IN Novi Pazar
35.	Edin Selaković	JCI
36.	Marko Vukojević	Asocijacija mladih Kruševac
37.	Davor Marković	Gypsy Soul Bor
38.	Ivan Mladenović	Centar za društvenoekonomski razvoj Jagodina
39.	Danko Nikolić	Zaječarska inicijativa
40.	Nebojša Milić	Studentska unija Srbije

ZAPOŠLJAVANJE I MIGRACIJE MLADIH

